

Juridiska institutionen vid
Göteborgs Universitet

Juris kandidat programmet
Tillämpade studier 20 poäng
VT 2001

BRANDEN I GÖTEBORG

-

En analys av skaderegleringen när det gäller juridiskt rätt till ersättning för
kränkning till drabbade brandoffer samt för psykiska besvär till anhöriga

Malin Albertsson

Handledare: Filip Bladini

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<u>FÖRKORTNINGAR</u>	3
<u>1 INLEDNING</u>	4
<u>1.1 BAKGRUND</u>	4
<u>1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR</u>	6
<u>1.3 AVGRÄNSNINGAR</u>	6
<u>1.4 METOD OCH MATERIAL</u>	7
<u>1.5 DISPOSITION</u>	7
<u>2 BAKGRUND</u>	8
<u>2.1 BRANDEN - VAD HÄNDE?</u>	8
<u>2.2 ALLMÄNT OM SKADESTÅND</u>	9
<u>3 HUR REGLERAS SKADAN?</u>	11
<u>3.1 FÖRSÄKRINGSBOLAGEN</u>	11
<u>3.1.1 Skadeståndsanspråk</u>	11
<u>3.1.2 Överfallsskyddet</u>	11
<u>3.1.3 Ansvarsförsäkringen</u>	12
<u>3.1.4 Konflikt mellan överfallsskyddet och ansvarsförsäkringen</u>	12
<u>3.1.4.1 Allmänt</u>	12
<u>3.1.4.2 Folksams grunder</u>	12
<u>3.1.4.3 Länsförsäkringars grunder</u>	14
<u>3.1.5 Hur lämnas ersättning till skadade?</u>	14
<u>3.1.6 Hur lämnas ersättning till anhöriga?</u>	15
<u>3.1.7 Hur sker fördelning av pengar ur ansvarsförsäkringen?</u>	15
<u>3.2 BROTTSOFFERMYNDIGHETEN</u>	16
<u>3.2.1 Skadeståndsanspråk</u>	16
<u>3.2.2 Brottskadeersättning</u>	16
<u>3.2.3 Hur lämnas ersättning till skadade?</u>	17
<u>3.2.4 Hur lämnas ersättning till anhöriga?</u>	17
<u>4 KRÄNKNINGERSÄTTNING</u>	18
<u>4.1 KRÄNKNINGERSÄTTNING 1 KAP 3 § SKL</u>	18
<u>4.2 FÖRHÅLLET TILL ERSÄTTNING ENLIGT 5 KAP 1 § SKL</u>	18
<u>4.3 ERSÄTTNINGSGRUNDANDE BROTT</u>	19
<u>4.3.1 Förutsättningar</u>	19
<u>4.3.2 Allmänfarliga brott</u>	19
<u>4.4 ERSÄTTNINGSPRINCIPER OCH KRÄNKNINGERSÄTTNINGENS STORLEK</u>	20
<u>4.5 PRAXIS – UTVECKLINGEN I HD OCH HOS BROTTSOFFERMYNDIGHETEN</u>	21
<u>4.5.1 Kränkningersättning vid oaktsamhetsbrott</u>	21
<u>4.5.2 Kränkningersättning vid allmänfarliga brott</u>	23
<u>4.6 ANALYS AV KRÄNKNINGERSÄTTNING</u>	25
<u>4.6.1 Rätt till ersättning enligt tolkning av praxis?</u>	25
<u>4.6.2 Är den utbetalade kränkningersättning för mordbrand rimlig?</u>	28

<u>5 ERSÄTTNING TILL ANHÖRIGA FÖR PSYKISK CHOCK</u>	31
<u>5.1 PERSONSKADA 5:1 SKL – PSYKISK CHOCK</u>	31
<u>5.2 TREDJEMANSSKADA</u>	31
<u>5.3 ERSÄTTNINGSPRINCIPER OCH STORLEKEN PÅ SKADESTÅNDET</u>	32
<u>5.4 NÄRSTÅENDE</u>	33
<u>5.5 PRAXIS – UTVECKLINGEN I HD OCH HOS BROTTSOFFERMYNDIGHETEN</u>	34
<u>5.6 ANALYS AV ERSÄTTNING FÖR PSYKISK CHOCK</u>	36
<u>5.6.1 Rätt till ersättning enligt tolkning av praxis?</u>	36
<u>5.6.2 Är summan 25 000 kronor rimlig?</u>	37
<u>5.6.3 Medicinskt intyg</u>	39
<u>5.6.4 Vem hör till närstående?</u>	40
<u>6 ORSAKER TILL DEN PRAKTISKA SKADEREGLERINGEN OCH EFFEKTER AV DENNA</u>	42
<u>6.1 FÖRSÄKRINGSBOLAGEN</u>	42
<u>6.1.1 Vad beror försäkringsbolagens agerande på?</u>	42
<u>6.1.2 Normerande effekt?</u>	44
<u>6.2 BROTTSOFFERMYNDIGHETEN</u>	45
<u>6.2.1 Vad beror Brottsoffermyndighetens agerande på?</u>	45
<u>6.2.2 Normerande effekt?</u>	47
<u>6.3 AVSLUTANDE SYNPUNKTER</u>	48
<u>7 KÄLLFÖRTECKNING</u>	51

FÖRKORTNINGAR

BrB	Brottsbalken
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
RF	Regeringsformen
SkL	Skadeståndslagen
TR	Tingsrätten

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Under de senaste tio åren har personskaderätten utvecklats snabbt genom praxis. Idag kan vi se att domstolarna dömer ut allt högre ideella skadestånd, framför allt när det gäller ersättning för kränkning av den personliga integriteten. I media förekommer det ofta diskussioner om rätten till ideellt skadestånd och vilken ersättningsnivå som är rimlig. Många rättsfall som rör skadestånd till anhöriga för psykisk chock har dessutom uppmärksammats t.ex. Klippanmålet, Malexandermorden, Orreforsmordet och Buamålet.¹

För tolv år sedan tillsattes Kommittén för ideell skada för att utreda olika frågor om ideella skadestånd, vilket resulterade i tre betänkande. Det första berörde ersättning för ideell skada till HIV-smittade, det andra handlade om ideell skada som utgörs av kränkning genom brott mot den personliga integriteten och slutbetänkandet som lämnades 1995 behandlade ideell skada i samband med personskada.² Idag, ca sex år efter att slutbetänkandet lämnades har regeringen lagt fram en proposition som bl.a. föreslår en utvidgning av rätten till ideellt skadestånd.³ Det skall bli möjligt att få kränkingsersättning vid alla typer av skadeståndsgrundande handlingar. Dessutom föreslås en lagreglering av ersättning till anhöriga för psykiska besvär.

Just nu pågår handläggningen av skadeståndsanspråk i en av Sveriges största katastrofer där de ideella skadestånden har stor betydelse. Natten till fredagen den 30 oktober 1998 omkom 63 ungdomar i en brand på Hisingen i Göteborg. Dessutom skadades drygt 200 personer, varav flera mycket svårt. Fallet väckte stor uppståndelse bland allmänheten och massmedia. Fyra unga män dömdes för grov mordbrand i tingsrätten (TR) och den 29 augusti 2000 fastställdes domen i hovrätten (HovR).⁴

I dag har det gått ca åtta månader sedan domen i HovR och nu återstår skadeståndsanspråk från de drabbade ungdomarna och dess anhöriga. Gärningsmännen är skadeståndsskyldiga men har inte möjlighet att betala skadestånd, vilket betyder att ersättning får sökas via hemförsäkringar hos försäkringsbolag och de som saknar försäkring får vända sig till den

¹ Se under kapitel 5 för en närmare beskrivning av målen.

² SOU 1991:34, SOU 1992:84 och SOU 1995:33

³ Prop. 2000/01:68

⁴ Hovrätten för Västra Sverige Mål nr B 2957-00. Fallet medgavs inte prövningsrätt i Högsta domstolen.

statliga Brottsoffermyndigheten. Tre av gärningsmännen har dessutom ansvarsförsäkringar hos försäkringsbolagen. Skadestånd skall betalas till de 63 omkomna ungdomarnas anhöriga samt till över 350 fysiskt och/eller psykiskt skadade. Vissa har redan fått ersättning men många har inte fått något och hos försäkringsbolagen kommer det fortfarande in skadeståndsanspråk.⁵ Försäkringsbolagen kan redan idag se att pengarna från de skadelidandes hemförsäkringar och gärningsmännens ansvarsförsäkringar inte kommer att täcka alla anspråk. Detta betyder att man också får vända sig till Brottsoffermyndigheten, vilka går in när ersättningen från försäkringsbolagen inte räcker till.

Enligt praxis har närstående som drabbats av psykisk chock till följd av att en nära anhörig dödats rätt till skadestånd. Psykisk chock eller psykiska besvär, som de ofta kallas i doktrin och praxis, är en personskada. Denna ersättning skall särskiljas från sådant skadestånd som utgår för kränkning enligt 1 kap 3 § skadeståndslagen (SkL) till den som utsatts för brottslig handling. Kränkningersättning har inslag av upprättelse för den kränkande behandlingen den skadelidande utsatts för.

Det pågår idag ingen diskussion om försäkringsbolagen skall betala skadestånd avseende dessa ideella ersättningar eller inte. Försäkringsbolagen kommer att betala enligt en mycket generös tolkning av deras försäkringsvillkor. Dessutom kommer den statliga Brottsoffermyndigheten att betala brottsskadeersättning i samma utsträckning som försäkringsbolagen. Skadeståndsrätten får till viss del vika för en praktisk hantering av skadeståndsanspråken.

Jag vill analysera skaderegleringen ur ett rättsligt perspektiv. Skadan har regleras på ett mycket fördelaktigt sätt för de drabbade vilket naturligtvis är bra för dem och jag vill framhålla att jag inte har några som helst invändningar mot hanteringen av skadan. Jag vill emellertid undersöka om det rättsliga regelverket används såsom man kan anta att skaderegleringen skulle gått till om skadorna uppkommit på ett mindre uppmärksammat sätt. Har försäkringsbolagen och Brottsoffermyndigheten gått för långt från vad man kan anta är rimliga tolkningar av praxis och försäkringsvillkor?

⁵ Jag har intervjuat Folksam och Länsförsäkringar.

1.2 Syfte och frågeställningar

Det har länge stått klart att de skadade skall få skadestånd från försäkringsbolagen och Brottsoffermyndigheten. När det gäller ekonomiska skador är detta självklart men hur ser det rättsliga regelverket på de ideella skadorna?

Syftet med uppsatsen är att utreda rätten till kränkingsersättning för brandoffren i Backabranden samt rätten till ersättning för de anhöriga som förlorat en närstående i branden. Kränkingsersättning regleras i 1 kap 3 § SkL och rätt till ersättning för psykisk chock till anhöriga ersätts enligt 5 kap 1 § SkL för sveda och värk. Jag kommer att titta på hur försäkringsbolagen och Brottsoffermyndigheten faktiskt reglerar skadan för att sedan undersöka om det är någon skillnad på vad de skadade får och vad de enligt en mindre generös tolkning av praxis och villkor har rätt till. Det är således min mening att göra en mer objektiv tolkning. Dessutom frågar jag mig om försäkringsbolagens extensiva tolkning av villkoren och Brottsoffermyndighetens agerande kan få normerande effekt i framtiden.

De frågor jag ställer mig är följande:

- Vad säger gällande rätt, praxis och doktrin om ersättning för kränkning och psykisk chock?
- Hur reglerar försäkringsbolagen och Brottsoffermyndigheten skadan?
- Vad beror skaderegleringen på?
- Kan försäkringsbolagen och Brottsoffermyndighetens agerande få normerande effekt i framtiden?

1.3 Avgränsningar

De skadade kan ha rätt till ersättning för både ekonomiska och ideella skador. Jag har valt att begränsa mig till att undersöka enbart rätten till ersättning för ideella skador där jag dessutom bortser från ersättning för sveda och värk, lyte och men samt olägenheter i övrigt. Min koncentration kommer således att finnas på rätten till kränkingsersättning samt ersättning för psykisk chock till anhöriga som förlorat någon genom branden.

Mitt val grundar sig på att jag finner många intressanta frågor inom dessa områden. Utvecklingen i praxis när det gäller ideell ersättning har dessutom skett mycket snabbt de senaste tio åren varför jag tror att här finns mycket att diskutera och ifrågasätta.

1.4 Metod och material

Jag kommer att utgå från skadeståndslagen, rättspraxis, förarbeten, försäkringsvillkor och doktrin. Eftersom diskussionen i doktrin i princip har stått still sedan 1997 kommer jag framförallt att analysera praxis, främst Högsta domstolens (HD) avgöranden men till viss del också underrätternas avgöranden. Som ett stort underlag ligger två offentliga utredningar om ersättning för kränkning genom brott samt ersättning för ideell skada vid personskada.

Materialet består dessutom av intervjuer med försäkringsbolag och Brottsoffermyndigheten samt med ombud till skadade och anhöriga. Intervjuerna har varit nödvändiga för att få ett underlag till vilka skadeståndsanspråk som finns och hur regleringen av ersättningarna kommer att gå till.

Mitt syfte är att undersöka försäkringsbolagen och Brottsoffermyndighetens hantering av skadan ur en juridisk synvinkel. Detta innebär att jag gör en beskrivning av regelsystemet samt analyserar vissa områden som enligt förarbeten, praxis och doktrin visat sig besvärliga i tillämpningen.

1.5 Disposition

Först kommer jag att ta upp en kort bakgrund till händelsen och beskriva allmänt om möjligheter till skadestånd samt hur dessa kan erhållas. Därefter kommer en redogörelse över hur försäkringsbolagen och Brottsoffermyndigheten reglerar skadan.

Under följande kapitel kommer jag att ta upp rätten till kränkningersättning respektive rätten till ersättning för psykisk chock och analyserar dessa ersättningar. Här går jag in på olika typer av problem som kan komma att uppmärksammas under regleringen eller som är intressanta ur en rättslig synvinkel.

Slutligen analyseras försäkringsbolagen och Brottsoffermyndighetens hantering av skadan. Jag undersöker vad lagregleringen beror på och om detta kan få någon normerande effekt. Såsom avslutning presenteras några sammanfattande synpunkter.

2 BAKGRUND

2.1 Branden - vad hände? ⁶

Några ungdomar hade anordnat ett disco i Makedoniska föreningens förhyrda lokal på Hisingen i Göteborg. Ca 20 minuter före midnatt den 30 oktober 1998 utbröt branden. Vid brandutbrottet befann sig över 400 personer i lokalen där det enligt bygglovet maximalt får vistas 150 personer samtidigt. Lokalen hade två utgångar varav branden började i en av dem, nämligen i trapphuset till nödutgången. Det fanns således endast en utgång för ungdomarna att ta sig ut, vilken var belägen vid huvudentrén och ledde ut genom ett separat trapphus. Vid utrymningen uppstod panik och trängsel och många klämdes fast i passagen ut mot entrédörren. Trots omfattande räddningsinsatser omkom 63 ungdomar i åldrarna 12 till 20 år. Bland de 385 som överlevde branden skadades flera allvarligt och många med mindre allvarliga skador.⁷

Genom domstolprövning i tingsrätt och hovrätt har fastslagits att branden startade genom att eld anlades under några stolar som staplats i trapphuset till nödutgången. När dörren till trapphuset öppnades utvecklades branden i mycket hög hastighet och efter ca två timmar var den släckt. Förundersökning inleddes kort tid efter branden med syfte att klarlägga brandorsaken och ett och ett halvt år efter branden väcktes åtal mot fyra unga män i åldrarna 19-21 år för grov mordbrand.⁸ Det undersöktes även om festarrangörerna kunde göras straffrättsligt ansvariga för händelseutvecklingen eftersom de tillåtit ett stort antal personer vistas i lokalen men åklagaren fann att brott inte kunde styrkas.

Rättegången genomfördes i Svenska Mässans lokaler och TR beslutade att alla inkomna skadeståndsanspråk skulle behandlas i ett annat sammanhang. Den 8 juni 2000 dömde TR de fyra åtalade för grov mordbrand, i tre fall till fleråriga fängelsestraff och ett fall till slutet ungdomsvård. Domen överklagades men HovR valde att skärpa påföljderna för två av de tilltalade och i övrigt fastställdes TR:s dom. Prövningstillstånd söktes hos HD men detta utan framgång.

⁶ SOU 2000:113 s. 25 ff.

⁷ I SOU:n skriver man att till gruppen överlevande räknas även andra än de som befann sig i lokalen vilket förklarar den något höga siffran.

⁸ De var i åldrarna 17-19 när branden förorsakades.

Det ansågs utrett i HovR att en av gärningsmännen någon vecka före festen uttalat att han skulle förstöra festen om han inte kom in gratis. Vidare bekräftades det att gärningsmännen verkligen försökt komma in på festen utan att betala någon avgift, vilket resulterat i en diskussion vid entrén. En av gärningsmännen kände sig kränkt inför sina kamrater av att bli avkrävd entréavgift och han berättade för en annan person att han hade för avsikt att förstöra festen genom att utlösa brandlarmet.

Detta var upptakten till branden dvs. de skulle hämnas genom att förstöra festen. Om brandlarmet utlöstes skulle brandkår tillkallas och festdeltagarna behöva utrymma lokalen och på så vis skulle festen vara förstörd. Om förloppet blev som gärningsmännen önskade eller inte får vi förmodligen aldrig veta men jag hoppas innerligt att så inte är fallet.

2.2 Allmänt om skadestånd

Den som lidit skada till följd av en skadeståndsgrundande handling har rätt till skadestånd. Enligt allmänna regler i skadeståndslagen ersätts personskada om skadan vållats uppsåtligen eller av oaktsamhet.⁹ Dessutom krävs adekvat kausalitet mellan handling och skada för att det skall föreligga skadeståndsskyldighet. Utgångspunkten i svensk skadeståndsrätt är att den skadelidande skall få full ersättning för sin förlust dvs. försättas i samma läge som om en skada inte inträffats.¹⁰

Den som tillfogas skada har rätt till skadestånd för ekonomisk och ideell skada enligt 5 kap 1 § SkL. Ersättning för ekonomisk skada kan erhållas för *sjukvårdskostnader* och andra *utgifter* samt *inkomstförlust*.¹¹ Ideell skada som uppkommer i samband med personskada ersätts i form av *sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter i övrigt till följd av skadan*.¹² Denna ideella skada skall inte förväxlas med ideell skada som ersätts enligt 1 kap 3 § SkL vid *kränkning* av den personliga integriteten genom vissa brott.

Skadestånd kan också utgå med anledning av att någon har dödats. I 5 kap 2 § SkL lämnas ersättning för *begravningskostnader* och *andra kostnader* till följd av dödsfallet samt efterlevandes *förlust av underhåll*. Anhöriga som lidit personskada (*psykisk chock*) till följd av att någon närstående har dödats har dessutom rätt till skadestånd enligt gällande praxis.

⁹ SkL 2 kap 1 §

¹⁰ När det gäller ideell skada är det svårare att uppfylla det grundläggande kravet på full ersättning eftersom det inte går att fastställas i pengar på samma sätt. Se Hellner, Skadeståndsrätt s. 357

¹¹ SkL 5 kap 1 § p. 1 och 2

¹² SkL 5 kap 1 § p. 3

Detta är en ideell ersättning som inte täcks av ersättningen för inkomstförlust eller andra kostnader och ersätts enligt 5 kap 1 § SkL som för sveda och värk.

2.3 Möjligheter till skadestånd

Den som utsätts för brott har i princip rätt till skadestånd. I första hand är det skadevållaren som skall betala skadeståndet men om skadevållaren inte kan betala eller är okänd får skadelidande vända sig till sitt försäkringsbolag där det kan finnas en hemförsäkring. Om inte försäkringen räcker till eller inte täcker skadan får skadelidande i tredje hand ansöka om statlig ersättning dvs. brottsskadeersättning hos Brottsoffermyndigheten.

Brottsskadelagen trädde ikraft 1 oktober, 1978 och fr.o.m. 1988 kunde kränkingsersättning utgå enligt lagen. 1994 inrättades Brottsoffermyndigheten genom en omorganisation av den dåtida Brottsskadenämnden. Myndighetens huvuduppgifter är att bl.a. besluta i ärenden om brottsskadeersättning.¹³ Ärenden av principiell karaktär avgörs av Brottsoffermyndighetens nämnd, vilken består av verksamma domstolsjurister, särskilt sakkunniga i försäkringsfrågor och riksdagsledamöter.¹⁴ De viktiga ärendena angående kränkingsersättning redovisas årligen i en bilaga till verksamhetsberättelsen, Brottsoffermyndighetens referatsamling, och utgör exempel på vad myndigheten uppfattar som gällande skadeståndsrättslig praxis.

Det är vanligtvis allmän domstol som prövar anspråk på skadestånd för personskada och kränkingsersättning. Oftast handläggs skadeståndsanspråket i samband med brottsmålet men när det finns många målsägande är det vanligare att skadeståndsanspråket behandlas i en rättegång för sig. Visar det sig att det finns en försäkring är det försäkringsbolaget som reglerar skadan. Försäkringsbolagen bedömer självständigt ersättningens storlek utifrån skadeståndsrättslig praxis i de fall domstol inte har sakprövat skadeståndet. Det råder delade meningar om försäkringsbolagen är bundna av sakprövade domar. Vissa bolag menar att de är helt obundna av sakprövade domar medan andra menar att de endast kan höja en sakprövad dom.¹⁵

¹³ Brottsskadelagen 12 §

¹⁴ Brottsoffermyndighetens referatsamling s. 7

¹⁵ SOU 1992:84 s. 156

3 HUR REGLERAS SKADAN?

3.1 Försäkringsbolagen

3.1.1 Skadeståndsanspråk

Jag har haft kontakt med några ombud som företräder en stor del av de skadade samt familjer till omkomna ungdomar.¹⁶ I dag har försäkringsbolagen fått in merparten av alla anspråk men fortfarande kommer det in skadeståndskrav. Det totala antal överlevande uppgår enligt polisens registrering till 385.¹⁷ Många överlevande drabbades av både fysiska och psykiska skador. 63 ungdomar omkom och antalet anhöriga till dessa måste vara minst det tredubbla men troligtvis många fler.

Folksam har ca 180 skadeståndsanspråk från överfallsskyddet i hemförsäkringen. Dessutom yrkar ca 190 personer ersättning ur ansvarsförsäkringarna. Folksam uppskattar att antalet skadeståndsanspråk kommer att stiga till omkring 200 ur överfallsskyddet respektive ansvarsförsäkringen.¹⁸ Länsförsäkringar har ca 35 skadeståndsanspråk ur överfallsskyddet i hemförsäkringen och endast ett anspråk ur ansvarsförsäkringen.¹⁹

3.1.2 Överfallsskyddet

I Folsams hemförsäkringsvillkor ersätts skador enligt överfallsskyddet i följande fall: *”Om du utsätts för misshandel eller annat uppsåtligt våld, ersätter vi genom överfallsskyddet det skadestånd för personskada, som du har rätt till enligt 1 och 5 kap skadeståndslagen.”*²⁰

Länsförsäkringars villkor ger ersättning under följande villkor: *”Om du uppsåtligen skadats av någon utomstående kan du få ersättning om den som skadat dig inte kan betala själv. Ersättningen bestäms enligt regler i skadeståndslagen.”*²¹

Maximal ersättning hos försäkringsbolagen genom överfallsskyddet är 500 000 kronor per skadetillfälle.

¹⁶ Susanne Dalenholm, Brottsofferjuristern ca 40-50 familjer, Ann-Cathrine Söderström, Gunnar Dellborgs Advokatbyrå ca 60 personer, June Fredriksson, Advokatfirman Ljung HB ca 30 personer och John Billing, Stockholms Advokatbyrå HB ca 100 personer.

¹⁷ SOU 2000:113 s. 123

¹⁸ Intervju med Per Andersson, Folksam

¹⁹ Intervju med Lars Svanå, Länsförsäkringar. Förhållandet att Länsförsäkringar endast har ett anspråk ur ansvarsförsäkringen beror med all säkerhet på att de ersätter anhöriga för psykiska besvär ur överfallsskyddet. Folksam ersätter de anhöriga ur ansvarsförsäkringarna, vilket leder till att de har mycket fler anspråk ur dessa

²⁰ Folsams hemförsäkringsvillkor punkt A61.

²¹ Länsförsäkringars hemförsäkringsvillkor s. 11

3.1.3 Ansvarsförsäkringen

Genom ansvarsförsäkringen åtar sig försäkringsbolagen att utreda skadeståndsskyldighet, förhandla med den som kräver skadestånd, betala skadeståndet, föra talan vid rättegång samt betala rättegångskostnader. Maxbeloppet som kan betalas ut vid ett skadetillfälle är fem miljoner kronor.²²

I Folksams hemförsäkringsvillkor över ansvarsförsäkring står det att läsa: *”Försäkringen gäller för person- eller sakskada som du under försäkringstiden orsakar genom vårdslöshet eller på annat sätt blir ersättningsskyldig för enligt skadeståndsrättsliga regler. Skada orsakad med uppsåt ersätts inte.”*²³ I Länsförsäkringars villkor går det att läsa att försäkringen inte gäller för *”skada som uppstått i samband med att du utfört straffbar uppsåtlig gärning.”*²⁴ För att ansvarsförsäkringen skall gälla får det alltså inte vara frågan om ett uppsåtligt handlande och hos de flesta försäkringsbolag, dock inte Folksam, undantas brottsliga handlingar som kan leda till fängelse. Försäkringsbolagen skriver alltså uttryckligen i villkoren att det skall vara fråga om en straffbar handling.

3.1.4 Konflikt mellan överfallsskyddet och ansvarsförsäkringen

3.1.4.1 Allmänt

Egentligen kan ersättning inte betalas ut från både överfallsskyddet och ansvarsförsäkringen hos försäkringsbolagen eftersom dessa står emot varandra. Om gärningsmännen döms för ett uppsåtligt brott är överfallsskyddet gällande men inte ansvarsförsäkringen. Om gärningsmannen däremot döms för ett vårdslöst brott är ansvarsförsäkringen gällande men inte överfallsskyddet. Båda bolagen har dock tolkat sina villkor på ett mycket extensivt sätt och på så vis fått både överfallsskyddet och ansvarsförsäkringen att gälla. Grunderna för tolkningen är olika och jag kommer således att redogöra för dessa bolag för bolag.

3.1.4.2 Folksams grunder²⁵

Överfallsskyddet gäller enligt villkoren endast i fall där försäkringstagaren varit utsatt för *”misshandel eller annat uppsåtligt våld”*.²⁶ Brottet, grov mordbrand har inte något

²² Se t.ex. Folksams hemförsäkringsvillkor under punkt C2.

²³ Folksams hemförsäkringsvillkor under punkt C2.

²⁴ Länsförsäkringars hemförsäkringsvillkor s. 6

²⁵ Intervju med Eva Tidefelt, Folksam

²⁶ Se villkoren och i uppsatsen under punkt 3.1.2

uppsåtsrekvisit till effekten dvs. skadan. Det betyder att de drabbade egentligen inte behöver ha varit utsatta för uppsåtligt våld.

I HovR:s domskäl framkommer: *”Med hänsyn till dessa förhållanden måste det ha stått klart för gärningsmännen (namnen) att det fanns en risk för att branden skulle sprida sig till festlokalen och att branden därmed innebar fara för flera människor och för omfattande förstörelse av annans egendom.”* Med bakgrund av HovR uttalande om att gärningsmännen insett risken för personskada samt det förhållande att Folksams jurister och skadereglerare har företagit syn på brandplatsen och studerat domarna mycket noga anser man att samtliga varit utsatta för ett uppsåtligt våld. Vad som är intressant är att Folksam har tagit hänsyn till uttalanden i HovR som gäller rekvisiten för att brottet mordbrand skall vara för handen. För att brottet mordbrand skall vara uppfyllt måste det föreligga en konkret fara för att någon skall kunna skadas, vilket är det HovR har kommit fram till enligt ovan nämnd uttalande.²⁷ Dessa uttalanden har således inget att göra med om gärningsmännen haft uppsåt till att döda eller skada någon. Jag tror att man kan utgå från att varken TR eller HovR över huvud taget tänkt på skadeståndsrättsliga principer när de författade domskälen. Det ser ut som om försäkringsbolaget i förhand har beslutat att skadan skall ersättas och i efterhand försökt hitta juridiska argument att stödja sig på.

Detta tycker jag att man dessutom kan märka när det gäller orsakerna till att ansvarsförsäkringen kan tas i bruk. Genom tolkningen att samtliga festdeltagare varit utsatta för ett uppsåtligt våld så skulle ansvarsförsäkringen egentligen inte vara tillämplig eftersom den undantar skada orsakad med uppsåt. Trots detta menar försäkringsbolaget att bevisbördereglererna gör det svårt att ha framgång med en talan om att gärningsmännen handlat uppsåtligt. Vid en eventuell tvist är det försäkringsbolaget som har bevisbördan för att gärningsmännen varit uppsåtliga, eftersom de åberopar en undantagsbestämmelse. Beviskravet är inte så högt som i brottmål men bolaget tror ändå att det kan vara svårt att bevisa.²⁸ Dessa grunder ligger bakom Folksams motiv till att även låta ansvarsförsäkringen gälla. Dessutom anser man att detta är en särskild händelse där de skadade aldrig kommer att få ersättning i den utsträckning de behöver.

²⁷ Se under punkt 4.3.2 för mer om mordbrand

²⁸ Bengtsson, Försäkringsrätt s. 47

3.1.4.3 Länsförsäkringars grunder²⁹

Överfallsskyddet hos Länsförsäkringar gäller ”om du uppsåtligen skadats”, vilket bolaget också anser har hänt. Länsförsäkringar och Folksam är således överens om att de drabbade blivit utsatta för uppsåtligt våld.³⁰ Resonemanget ovan om att det verkar som om man försökt hitta juridiska argument gäller även Länsförsäkringar.

Ansvarsförsäkringen gäller inte för: ”skada som uppstått i samband med att du utfört straffbar uppsåtlig gärning.” Länsförsäkringar menar det är klart att gärningsmännen uppståligen tänt på byggnaden men det är inte visat att gärningsmännen haft uppsåt till att döda och skada festdeltagarna. Åklagaren valde att inte åtala för annat brott än grov mordbrand eftersom det fanns svårigheter med bevisningen. Länsförsäkringar menar alltså att det inte är visat att skadan skett uppsåtligen varför man låter ansvarsförsäkringen gälla. Bolaget anser i också att det varit en mycket generös bedömning av villkoren.

3.1.5 Hur lämnas ersättning till skadade?

Försäkringsbolagen har redan betalt ut ersättning till de flesta av de skadade ungdomarna. De berörda försäkringsbolagen har kommit överens om att betala lika ersättning till samtliga drabbade. Alla som har hemförsäkring har fått eller står i begrepp att få ersättning för kränkning, sveda och värk samt för kostnader. De personer som har kunnat bevisa att de befunnit sig i lokalen³¹ har fått 100 000 kronor i kränkningersättning, 25 000 kronor för sveda och värk samt 2 000 kronor för ospecificerade kostnader. De som har kunnat bevisa att de befunnit sig i trapphuset³² och de som hjälpt till dvs. sprungit in och hjälpt till att rädda människor har fått 25 000 kronor i kränkningersättning, 5 000 kronor för sveda och värk samt 2 000 kronor för ospecificerade kostnader. Ersättning för sveda och värk kan bli högre om det finns medicinskt intyg. Ersättningen betalas ut med ett förbehåll om HD höjer kränkningersättningen kommer försäkringsbolagen att följa domen och betala ut mer.³³

Ersättning för kränkning har således lämnats till samtliga personer som befunnit sig i lokalen och trapphuset. Det har inte spelat någon roll om de har fått någon personskada eller inte,

²⁹ Intervju med Lars Svanå, Länsförsäkringar

³⁰ Se under punkt 3.1.4.2 för vidare diskussion

³¹ Med lokalen avses hela den stora lokal där discot pågick.

³² Med trapphuset avses trapphuset vid entrén.

³³ Intervju med Per Andersson, Folksam.

vilket egentligen är ett krav för att få ersättning ur överfallsskyddet. Frågan om de som inte fått någon personskada över huvud taget har rätt till kränkingsersättning berörs inte.³⁴

3.1.6 Hur lämnas ersättning till anhöriga?

Ersättning till anhöriga kan betalas via hemförsäkringens överfallsskydd enligt vissa förutsättningar. *Om någon närstående till dig, dödats genom mord eller dråp betalar vi, inom ramen för det i punkt A64 angivna beloppet, 25 000 kr för den sorg och saknad du drabbats av*.³⁵ Ersättning lämnas inte för psykiska besvär i den benämningen som jag talar om i uppsatsen utan det är ett villkorsåtagande från försäkringsbolaget. Ersättning lämnas för sorg och saknad till alla som förlorat någon anhörig genom mord eller dråp oavsett psykiska besvär. Eftersom villkoren hos Folksam enbart gäller mord och dråp kan ersättning inte betalas via överfallsskyddet. Ersättning till anhöriga får således ersättas via ansvarsförsäkringen. Begränsningen på 25 000 kronor kommer Folksam att hålla sig till och betala ut dvs. i förhållande till vad som ansvarsförsäkringarna räcker till.

Länsförsäkringar lämnar ersättning enligt villkoren: *”Om någon närstående uppsåtligen dödats lämnar vi ersättning med ett fast belopp.”*³⁶ Ersättning lämnas med ett belopp på 25 000 kronor, vilket i dag har utbetalts till de anhöriga.³⁷ De anhöriga kan inte få mer ersättning från överfallsskyddet eftersom det endast lämnas med ett fast belopp. En HD-dom förändrar inte detta förhållande men om HD dömer ut högre belopp kan de anhöriga yrka ersättning ur ansvarsförsäkringen för resterande belopp.

3.1.7 Hur sker fördelning av pengar ur ansvarsförsäkringen?

Det är en mycket ovanlig situation som försäkringsbolagen befinner sig i genom att både överfallsskyddet och ansvarsförsäkringen anses gällande. Det kommer att ta lång tid innan pengarna är fördelade ur ansvarsförsäkringen och man kan gå vidare till Brottsoffermyndigheten. Ansvarsförsäkringarna, två från Folksam och en från Länsförsäkringar, kommer att fördelas enligt ett kvoteringsystem. Försäkringsbolagen kommer att samla ihop samtliga skadeståndsanspråk och räkna samman en slutsumma. De skadelidande som inte fått full ersättning enligt överfallsskyddet får tilldelat sig en kvot av denna slutsumma. Det blir således en proportionell fördelning av ansvarsförsäkringarna.

³⁴ Se under punkt 4.6 för vidare analys

³⁵ Folksams hemförsäkringsvillkor punkt A65.

³⁶ Länsförsäkringars hemförsäkringsvillkor s. 11

³⁷ Intervju med Lars Svanå, Länsförsäkringar

3.2 Brottsoffermyndigheten

3.2.1 Skadeståndsanspråk

De som saknar hemförsäkring måste vända sig till Brottsoffermyndigheten. För dessa personer kommer det att ta mycket lång tid innan de kan få någon ersättning.

Brottsoffermyndigheten reglerar inte skadan förrän försäkringsbolagen är klara och har lämnat den ersättning de kan göra. Brottsoffermyndigheten har fått in 33 konkreta skadeståndsanspråk vilka kommer att få vänta på ersättning tills försäkringsbolagen reglerat skadan. Viss ersättning kan de emellertid få tidigare genom att rikta anspråk på ersättning ur ansvarsförsäkringarna. Enligt Per Rubing, chef på Brottsoffermyndigheten brottsskadeenhet, är det ett ovanligt fall p.g.a. att även ansvarsförsäkringar kunnat aktualiseras. Detta gör regleringen mycket mer krånglig och på så vis tar det också lång tid innan försäkringsbolagen är klara.

3.2.2 Brottsskadeersättning

Brottsskadeersättning utgår för personskada och dessutom för den kränkning som vissa brott medför av skadelidandes personliga integritet.³⁸ En förutsättning för att få brottsskadeersättning är att skadan uppkommit till följd av brott, det krävs dock inte att gärningsmannen fällts till ansvar för brottet.³⁹ Ansökan om brottsskadeersättning görs hos Brottsoffermyndigheten som självständigt prövar om förutsättningarna för brott är uppfyllda och beslutar om ersättningen. Myndighetens beslut kan inte överklagas i rättslig ordning men kan tas upp till omprövning av myndigheten själv. Brottsskadeersättning bestäms enbart med tillämpning av skadeståndslagen och praxis dvs. några samhällsekonomiska hänsyn tas inte.⁴⁰ Tjugo basbelopp kan maximalt utbetalas i brottsskadeersättning för personskada. Den ersättning som eventuellt har utbetalts via skadevållaren eller hemförsäkringen skall avräknas.

Brottsoffermyndigheten är inte bunden av domstols dom angående samma sak, utan gör en självständig prövning, vilket betyder att ersättningen kan både höjas och sänkas genom myndighetens försorg. I förarbeten menar man dock att det ligger i sakens natur att domstols avgörande i allmänhet kommer att bli vägledande vid prövningen, under förutsättning att

³⁸ Brottsskadeersättning utgår dessutom för sakskada samt rena förmögenhetsskador i vissa fall. Se BrL 3-4 §§

³⁹ Conradi, Brottsskadelagen s. 14

⁴⁰ Conradi, Brottsskadelagen s. 37 ff. och Brottsoffermyndighetens referatsamling s. 5

domstolen sakprövat skadeståndsfrågan.⁴¹ Detta stämmer väl överens med praxis hos Brottsoffermyndigheten, där man som grundregel kan säga att om HovR eller HD sakprövat skadeståndet, bestämmer myndigheten ersättningen till samma belopp.⁴² När avgörandet inte har varit korrekt eller när ersättningsnivån klart avvikit från rådande praxis, finns det förstås skäl att frångå ett domstolavgörande. Brottsoffermyndigheten kan också grunda sitt beslut på omständigheter som inte varit kända för domstolen och på detta vis utbilda sin egen praxis beträffande ersättningsnivån.⁴³ Brottsoffermyndigheten får således en betydelse som går utöver den direkta tillämpningen av brottsskadelagen.⁴⁴

3.2.3 Hur lämnas ersättning till skadade?

Ersättning för kränkning samt sveda och värk till de som befunnit sig i lokalen och i trapphuset kommer att lämnas i enlighet med försäkringsbolagens ersättning.⁴⁵ Brottsoffermyndigheten har kommit överens med försäkringsbolagen om att hantera skadan på samma sätt dvs. de är överens om synen på skadan. Detta beror enligt Per Rubing på att man anser det bra att lämna lika ersättning oavsett varifrån ersättningen kommer. Nivån på ersättningen skall således inte bli olika beroende på var man får sitt skadestånd.

3.2.4 Hur lämnas ersättning till anhöriga?

Ersättning till anhöriga för psykisk chock lämnas enligt Brottsoffermyndighetens praxis dvs. med 25 000 kronor, vilket också är i enlighet med HD:s praxis. Högre ersättning kan lämnas om det finns medicinsk dokumentation, vilket det mycket väl kan göra med tanke på att det gått ca två och ett halvt år sedan branden. Summan på 25 000 kronor får alltså vika för de verkliga förhållandena.

Brottsoffermyndigheten är inte främmande för att den ”normala” summan på 25 000 kronor höjs i praxis. Myndigheten skulle dessutom gärna vilja se att det utgår ersättning till anhöriga för sorg och lidande till följd av alla dödsfall, vilket det gör i många andra europeiska länder.⁴⁶

⁴¹ Prop. 1977/78:126 s. 44 och SOU 1992:84 s. 160

⁴² Brottsoffermyndighetens referatsamling s. 9

⁴³ Hellner, Skadeståndsrätt s. 470

⁴⁴ Brottsoffermyndighetens referatsamling s. 9

⁴⁵ Se under punkt 3.1.5

⁴⁶ T.ex. i länderna Belgien, England, Frankrike och Italien. Se SOU 1995:33 s. 149

4 KRÄNKNINGERSÄTTNING

4.1 Kränkingsersättning⁴⁷ 1 kap 3 § SkL

Skadeståndslagen 1 kap 3 § lyder: ”Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande som innefattar brott, genom brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning eller olaga diskriminering eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.”

Den skada som skall ersättas är det psykiska lidande som utgör en kränkning av brottsoffrets personliga integritet och människovärde. Detta kan ta sig uttryck genom chock, rädsla, skam, förnedring eller andra liknande påfrestningar. Ersättning för lidande betraktas inte som personskada utan det handlar snarare om en upprättelseersättning. Den som är berättigad till ersättning för kränkning är den som själv är utsatt för en handling som är ägnad att kränka människovärdet. Till brott som innebär ofredande i lagens mening och således ger rätt till ersättning för kränkning räknas brott som är direkt riktade mot en viss persons frihet eller frid.

4.2 Förhållandet till ersättning enligt 5 kap 1 § SkL

Kränkingsersättning skall särskiljas från sådan ideell skada som är en följdskada till personskada, vilket ersätts enligt 5 kap 1 § SkL angående sveda och värk, lyte eller men samt olägenheter i övrigt. När psykiskt lidande sägs utgöra ett led i ett akut sjukdomstillstånd är det att betrakta som personskada.⁴⁸ Förhållandet mellan kränkingsersättning och personskada prövades för första gången i *NJA 1990 s 186*, där HD ansåg att det inte fanns något hinder att utdöma kränkingsersättning för lidande enligt 1 kap 3 § SkL vid sidan av ersättning för sveda och värk i 5 kap 1 § SkL.⁴⁹ I detta fall fann dock HD ingen anledning att göra en uppdelning av skadeståndet på ersättning för psykiskt lidande som utgör personskada samt ersättning för kränkning och utdömde således skadeståndet i en post. Brottsoffermyndigheten brukar som regel redovisa kränkingsersättningen för sig och

⁴⁷ I paragrafen används ordet lidande, men jag har valt att använda ordet kränkning. Detta beror på att det är lättare att frångilja ordet kränkning från det psykiska lidande/besvär som avses i 5 kap 1 § SkL samt att man i lagrådsremissen avser att ändra ordet lidande till kränkning.

⁴⁸ För ersättning krävs att det uppnått en medicinsk påvisbar effekt, t.ex. sjukskrivning eller läkarbesök. Se under kapitel 5 för närmare beskrivning.

⁴⁹ Se även *NJA 1991 s. 766* och *NJA 1992 s. 541*

ersättning för personskada för sig och idag verkar HD ha anslutit sig till detta sätt att redovisa posterna på.⁵⁰

4.3 Ersättningsgrundande brott

4.3.1 Förutsättningar

En förutsättning för att få ersättning enligt 1 kap 3 § SkL är att skadan vållats genom en brottslig handling. Det finns dock inga krav på att någon straffats för brottet.⁵¹ Det kan förekomma situationer där inget straff utdömts p.g.a. att någon straffrihetsgrund föreligger eller att gärningsmannen är okänd. I propositionen till skadeståndslagen räknas det upp olika ersättningsgrundande brott men något anspråk på fullständighet görs inte, istället hänvisas till att domstol skall avgöra vad som skall räknas som ett ersättningsgrundande brott.⁵² De brott som räknas upp i paragrafen är brott mot den personliga friheten, annat ofredande som innefattar brott, brytande av post- och telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning, olaga diskriminering, ärekränkning eller dylik brottslig handling.

Till annat ofredande som innefattar brott räknas brott som innebär angrepp på den fysiska integriteten och leder till kroppsskada utan att kränka den personliga integriteten i egentlig mening, t.ex. misshandel och rån. Mordbrand och andra allmänfarliga brott kan i vissa fall innebära ofredande. Det som är intressant att titta närmare på i denna uppsats är sålunda de allmänfarliga brotten enligt 13 kap Brottsbalken (BrB).

4.3.2 Allmänfarliga brott

I 13 kap BrB stadgas om brottet mordbrand: *”Om någon anlägger brand, som innebär fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom, döms för mordbrand till fängelse, lägst 2 år och högst 8 år”*.⁵³ *”Är brott som i 1 § sägs att anse som grovt, skall för grov mordbrand dömas till fängelse på viss tid, lägst sex och högst tio år, eller på livstid.”*⁵⁴

De fyra åtalade dömdes för grov mordbrand, vilket kräver uppsåt i förhållande till att anlägga brand och dessutom krävs att uppsåtet omfattar att genom branden framkalla fara för

⁵⁰ SOU 1992:84 s. 100

⁵¹ SOU 1992:84 s. 100 f

⁵² Prop. 1972:5 s. 570 ff. för en utförlig beskrivning av andra ersättningsberättigade brott.

⁵³ BrB 13 kap 1 § 1 st.

⁵⁴ BrB 13 kap 2 § 1 st.

annans liv och hälsa. Det är ett farebrott och oavsett om faran förverkligas eller inte så är det mordbrand. I fall där faran förverkligats dvs. där skada på person uppstått brukar gärningsmannen dessutom dömas för straff enligt 3 kap BrB i konkurrens med mordbrandsstraffet t.ex. för vållande till annans död eller vållande till kroppsskada. Mordbrand kräver inte att gärningsmannen haft uppsåt att döda annan, varför det kan ha skett av oaktsamhet.⁵⁵

Mordbrand är alltså ett allmänfarligt brott, vilket straffbeläggs på ett tidigare stadium än t.ex. brott mot enskild. Brott mot enskild kräver att det är klart mot vem angreppet riktar sig och vad brottet rör medan brott mot allmänheten fullbordas utan att det är bestämt vem det riktar sig mot eller vare sig det rör person eller egendom.⁵⁶ Straff inträder således i fall även om det inte är klart mot vem angreppet riktar sig.⁵⁷ Brotten mot allmänheten har således gemensamt att de kan rikta sig mot en obestämd krets av personer.⁵⁸ I regel framkallar de allmänfarliga brotten fara för enstaka personer samtidigt som de hotar en mer vidsträckt krets av personer.⁵⁹

Mordbrand och andra allmänfarliga brott enligt 13 kap BrB bedöms i vissa fall som ofredande.⁶⁰ Enligt Heuman gäller detta framför allt för dem som utsatts för en konkret fara.⁶¹ Ersättning för kränkning kan inte lämnas när en obestämd krets personer löpt risk att tillfogas skada. Som exempel kan nämnas skottlossning mot en folksamling.⁶²

4.4 Ersättningsprinciper och kränkingsersättnings storlek

I förarbeten yttrar departementschefen följande: *”I första hand blir det fråga om en skönmässig uppskattning av graden av det lidande som har tillfogats den kränkte. Hänsyn bör visserligen tas till intensiteten i dennes subjektiva upplevelse av kränkningen, men man måste i första hand lägga förhärskande etiska och sociala värderingar till grund. Det spelar en väsentlig roll under vilka omständigheter kränkningen har skett, exempelvis om den ägt rum offentligen eller vid enskild samvaro. ... Förhållandena kan dock vara mycket*

⁵⁵ Brottsbalkskommentaren del II s. 24 f

⁵⁶ Brottsbalkskommentaren del II s. 17

⁵⁷ Heuman, Målsägande s. 455

⁵⁸ Jareborg, Brotten s. 17

⁵⁹ SOU 1992:84 s. 127

⁶⁰ Prop. 1972:5 s. 570

⁶¹ Heuman, Målsägande s. 457 Då ett mordbrandsbrott medför större eller mindre fara för ett antal personer bör målsäganderätt endast anses tillkomma dem som utsatts för en konkret fara.

⁶² SOU 1992:84 s. 267

*varierande, och det torde inte vara möjligt att lagfästa generella normer eller göra mera preciserade uttalanden om skadeståndets beräkning. Det bör i första hand ankomma på domstolarna att sörja för att rättstillämpningen anpassas till tidens krav.”*⁶³

Kränkningersättning skall således bestämmas huvudsakligen på objektiva grunder. Omständigheter som beaktas i praxis är skadelidandes eget uppträdande, gärningsmannens eller offrets personlighet och förhållandet mellan dem. Även yttre omständigheter beaktas, som platsen för brottet, vem som blivit utsatt och antalet gärningsmän.⁶⁴

I *NJA 1991 s. 766* menade HD att ersättning för kränkning skall motsvara ett belopp som i princip kan bidra till att ge brottsoffret upprättelse för den kränkning som skett. Framförallt i fall där det är fråga om brott med högt straffvärde dvs. hänsynslösa brott som innebär mycket stort lidande för brottsoffret. Skadeståndslagen ger inga riktlinjer angående storleken på kränkningersättning. Prejudikat från HD har däremot ökat och dessutom har Brottsoffermyndighetens praxis varit vägledande för underdomstolarnas bedömning.⁶⁵

4.5 Praxis – utvecklingen i HD och hos Brottsoffermyndigheten

4.5.1 Kränkningersättning vid oaktsamhetsbrott

I motiven till skadeståndslagen räknas enbart upp olika uppsåtliga brott som ersättningsgrundande brott men samtidigt nämns att uppräknningen av brott inte är fullständig och att det ankommer på domstol att avgöra hur långt man bör gå.⁶⁶ I *NJA 1997 s. 315* dömde HD för första gången ut ersättning för kränkning vid ett oaktsamhetsbrott. Fallet rörde en man som dömts för vållande till kroppsskada, grovt rattfylleri och smitning. Frågan var om skadelidande hade rätt till kränkningersättning enligt 1 kap 3 § SkL trots att det inte var fråga om ett uppsåtligt brott. HD menade att som regel kräver kränkning av människovärdet uppsåt men undantagsvis kan ”*omständigheter i ett fall, då en skadevållare gjort sig skyldig till grov vårdslöshet, vara så försvårande att hans handling närmar sig en uppsåtlig gärning och därför kan ha samma kränkande innebörd som ett avsiktligt angrepp på den skadelidandes integritet*”. De försvårande omständigheterna i fallet ansågs vara att gärningsmannen i alkoholpåverkat tillstånd kört rakt på skadelidande och fortsatt från platsen utan att stanna, trots det stått klart att skadelidande kunde ha blivit svårt skadad.

⁶³ Prop. 1972:5 s. 572

⁶⁴ SOU 1992:84 s. 133 f

⁶⁵ SOU 1992:84 s. 142

⁶⁶ Prop. 1972:5 s. 570

I *NJA 1997 s. 572* bekräftas HD:s inställning till kränkingsersättning vid oaktsamhetsbrott. En bilförare dömdes till grov vårdslöshet i trafik och vållande till kroppsskada efter att ha körde rakt på en stillastående polisbil, där en polisman stod bakom en av bildörrarna. Även om han inte haft för avsikt att döda eller skada polismannen, som försökt att stoppa honom, hade bilföraren *medvetet* tagit risken att polismannen kunnat bli dödad eller allvarligt skadad. HD ansåg vidare att bilföraren injagat dödsskräck hos polismannen och att endast tillfälligheter gjorde att han inte skadats allvarligare. Handlande hade därmed varit ägnat att kränka polismannens människovärde och ersättning för kränkning utbetalades.

I *NJA 1999 s. 334* ansågs inte kränkingsersättning kunna utgå där en man gjort sig skyldig till framkallande av fara för annan, genom att hantera ett vapen på sådant sätt att en kula avfyrats och trängt in i ett närbeläget hus där flera personer befann sig. I de refererade fallen ovan, framgår att undantagsvis kan kränkingsersättning utgå om brottet begås genom grov oaktsamhet. I detta fall fanns dock inga försvårande omständigheter och HD ansåg att gärningsmannen inte varit medveten om att det vapen han hanterat varit laddat och kan därför inte antas medvetet utsatt de skadelidande för särskild fara. Brottsoffermyndighetens praxis visar på samma sak dvs. det krävs att gärningsmannen medvetet utsatt skadelidande för risk att skadas. Två unga pojkar lekte krig i ett tätbebyggt område med bl.a. ett avkapat luftgevär. En äldre kvinna befann sig utanför sin bostad och träffades av ett skott i armen. TR dömde en av pojkarna för vållande till kroppsskada och framkallande av fara för annan och förpliktade pojken att betala skadestånd för sveda och värk samt ersättning för kränkning. Brottsoffermyndigheten avslög dock kvinnans yrkande om ersättning för kränkning med motiveringen att det brott som kvinnan utsatts för var ett oaktsamhetsbrott och eftersom det inte kan antas att pojken medvetet utsatt kvinnan för särskild risk att skadas kan inte ersättning för kränkning lämnas.⁶⁷

I ett annat fall lämnades ersättning för kränkning där Brottsoffermyndigheten tagit hänsyn till skadevållarens hänsynslösa agerande.⁶⁸ En rattfyllerist som förlorat herraväldet över sitt fordon kolliderade med en man i en annan personbil. Mannen skadades och krävde ersättning för kränkning. Brottsoffermyndigheten uttalade att ersättning för kränkning kan utgå i fall där omständigheterna är så försvårande att skadevållarens handling närmar sig en uppsåtlig gärning och därför har samma kränkande innebörd som ett avsiktligt angrepp på

⁶⁷ Dnr 217/00

⁶⁸ Dnr 3161/99

skadelidandes integritet. I fallet hade mannen skadats allvarligt och skadevållaren hade bl.a. genom sitt körsätt visat uppenbar likgiltighet för andra människors liv.

4.5.2 Kränkingsersättning vid allmänfarliga brott

I *NJA 1998 s. 310* dömdes två män för allmänfarlig ödeläggelse enligt 13 kap 3 § BrB. De hade placerat en sprängladdning att detonera på herrarnas toalettutrymmen på en skola. Motivet för brottet var att hindra en man av judisk härkomst att hålla ett föredrag på skolan om judeförföljelserna under andra världskriget och på så vis kränka mannen pga. dennes etniska ursprung. En vaktmästare befann sig i korridoren utanför toaletten kort tid innan explosionen inträffade och krävde kränkingsersättning pga. att han blivit allvarligt skrämdd. HD (3-2) menade att även vid brott som inte har sådan individuell anknytning utan är riktade mot en obestämd krets av personer kan en enskild person vara så berörd av brottet att det anses föreligga ett ofredande. Allmänfarliga brott enligt 13 kap BrB kan i vissa fall utgöra sådana brott. HD förde ett resonemang om att vid personskada skall gärningsmannen normalt dömas inte bara för allmänfarlig ödeläggelse utan dessutom för brott mot 3 kap BrB, vilket leder till att ersättning kan lämnas för angrepp på den fysiska integriteten. I fall där någon personskada inte föreligger kan handlingen i vissa fall anses riktad mot en eller flera bestämda personer och således ge rätt till kränkingsersättning. Som exempel nämndes fall där avsikten varit att skrämja eller hota en eller flera särskilda personer, fall där gärningsmannen medvetet utsatt en eller flera särskilda personer för en påtaglig risk och undantagsvis i fall där gärningen inte är riktad mot viss person. HD ansåg inte offret vara medvetet utsatt för särskild risk eller att brottet på något annat sätt skulle kunna anses vara riktat mot honom, därför fanns ingen rätt till kränkingsersättning.

Minoriteten ansåg för att en enskild person skall anses ofredad bör krävas att han är i särskild grad berörd av brottet. I detta fall har offret passerat utanför toaletten mycket kort tid innan sprängningen och sedan befunnit sig i sitt arbetsrum i nära anslutning till toaletten. Detta tyder på att han kommit att beröras av sprängningen i särskild grad och har således rätt till ersättning för kränkning.

Brottsoffermyndigheten har lämnat ersättning för kränkning i ett fall där en kvinna utsatts för brand men inte skadats. Kvinnans före detta man anlade en brand i kvinnans lägenhet genom att hälla bensin i brevinkastet.⁶⁹ Mannen ringde på och kvinna lyckades släcka elden varefter

⁶⁹ Dnr 163/96

mannen dömdes för mordbrand i TR. Kvinnan utsattes för brand och brottet var riktat mot en bestämd person. I andra fall där ersättning inte har betalats har det handlat om obestämda personer som inte skadats och inte konkret utsatts för brand eller brandrök. En man anlade en brand i sin lägenhet, belägen högst upp i ett trevånings flerfamiljshus, som blev helt utbränd och dömdes av TR för grov mordbrand.⁷⁰ Flera personer yrkade på kränkingsersättning bl.a. en kvinna och hennes dotter, vilka bodde våningen under mannens lägenhet. De befann sig i lägenheten när en granne varnade dem och eftersom de blev medvetna om att det förelåg fara för deras liv och hälsa hade de varit utsatta för ett ofredande som berättigar till ersättning för kränkning. TR utdömde ersättning bl.a. med motiveringen att det förelåg en konkret fara för att i alla fall giftig rök skulle sprida sig till familjens lägenhet. I ett likartad fall dömdes en man för mordbrand genom att ha anlagt en brand i sin lägenhet på vindsvåningen i ett flerfamiljshus bestående av två plan med inredd vind.⁷¹ Det förelåg en uppenbar risk för att branden skulle spridas till de övriga lägenheterna i huset. En man som bodde på husets första våning yrkade kränkingsersättning från Brottsoffermyndigheten. Mannen märkte inget av branden medan han befann sig i lägenheten men efter att en bekant väckt honom och han kommit ut ur fastigheten, såg han att det rykte från taket. Mannens kläder och möbler förstördes vid branden.

I båda fallen förelåg en konkret fara för att i alla fall giftig brandrök respektive brand skulle sprida sig till andra familjers lägenheter. Brottsoffermyndigheten avslag dock ansökningarna om brottsskadeersättning för kränkning med motiveringen att de personer som vistades i lägenheterna inte rent faktiskt utsatts för vare sig brand eller brandrök i någon större omfattning. Förhållandet att det förelåg konkret fara för brandrök respektive brand att sprida sig har inte ensamt inneburit något sådant moment av ofredande, att de anses ha utsatts för en allvarlig kränkning av den personliga integriteten och således utgick inte ersättning.

⁷⁰ Dnr 1465/97

⁷¹ Dnr 3757/96

4.6 Analys av kränkingsersättning

4.6.1 Rätt till ersättning enligt tolkning av praxis?

Enligt förarbetena kan mordbrand i vissa fall bedöms som ofredande och på så sätt ge rätt till kränkingsersättning.⁷² Doktrin har inte talat om vilka dessa ”vissa fall” är och vad det krävs men som jag har redogjort för ovan har kränkingsersättning utgetts vid mordbrand och sålunda kan en analys av dessa leda till frågan om vilka fall som bedöms som ofredande.

En förutsättning för att få kränkingsersättning är att det handlar om ett uppsåtligt brott eller ett oaktsamhetsbrott. Vid oaktsamhetsbrott krävs att vårdslösheten är så försvårande att handlingen närmar sig en uppsåtlig gärning.⁷³ I brandrättegången dömdes gärningsmännen alltså för grov mordbrand, där det krävs uppsåt i förhållande till faran. Det krävs däremot inte att gärningsmännen haft uppsåt till själva skadan dvs. att skada personer och egendom. Eftersom åtalet inte gällde annat brott än mordbrand kan man bara spekulera om gärningsmännen haft uppsåt eller varit grovt vårdslösa i förhållande till detta. Sannolikheten att det skulle handla om vanlig vårdslöshet är förmodligen mycket liten. Om gärningsmännen anses varit grovt vårdslösa, på gränsen till ett uppsåtligt handlande i förhållande till skadan, så kan kränkingsersättning utgå. Försäkringsbolagen och Brottsoffermyndigheten har emellertid dragit slutsatsen att samtliga i lokalen och trapphuset har utsatts för ett uppsåtligt brott bl.a. på grund av HovR:s domskäl där man menar att gärningsmännen insett risken för skada. Man har alltså gjort ett hypotetiskt test om uppsåt föreligger enligt skadeståndsrättsliga principer dvs. i förhållande till skadan. Frågan är om ett sådant test över huvud taget kan göras om det inte uppstått en personskada? Enligt villkoren krävs att det uppstår en personskada för att ersättning skall kunna utgå.

Att brottet anses vara uppsåtligt eller grovt vårdslöst är emellertid inte tillräckligt för att berättiga till kränkingsersättning. För att en enskild person skall anses allvarligt kränkt krävs dessutom att brottet är riktat mot den skadelidande, vilket HD bl.a. påpekar i *NJA 1998 s. 310*.⁷⁴

I de fall där mordbrand inte enbart medför fara för liv och hälsa utan dessutom leder till att någon skadas brukar gärningsmannen normalt även dömas för brott mot liv och hälsa som avses i 3 kap 1-8 §§ BrB. I dessa fall ersätts kränkning som i andra fall som innebär angrepp

⁷² Prop. 1972:5 s. 570

⁷³ Se under punkt 4.5.1

⁷⁴ Refererat under punkt 4.5.2

på den fysiska integriteten som leder till kroppsskada. Om gärningsmännen även dömts för exempelvis grovt vållande till kroppsskada skulle det vara självklart att kränkingsersättning skulle utgå till de skadade. Detta skall emellertid inte spela någon roll att gärningsmännen inte dömts för annat brott. Dessutom kan det hållas för sannolikt att gärningsmännen varit i alla fall grovt vållande till kroppsskada. Det skulle också vara svårare att få överfallsskyddet att gälla om gärningsmännen dömts för vållande med tanke på att överfallsskyddet endast gäller vid uppsåtligt våld. När det gäller de som fysiskt skadats dvs. råkat ut för en personskada, kan brottet således anses vara riktat mot dem eftersom det är ett angrepp på den fysiska integriteten.

I fall där någon personskada inte föreligger kan handlingen i vissa fall anses riktad mot en eller flera bestämda personer och således ge rätt till kränkingsersättning. I praxis har fastslagits att detta gäller i situationer där avsikten varit att skrämja eller hota en eller flera *särskilda* personer eller när gärningsmannen medvetet utsatt en eller flera *särskilda* personer för en påtaglig risk. Brottet skall således vara riktat mot en eller flera bestämda personer för att kränkingsersättning skall kunna utgå i fall där personskada inte föreligger. Däremot kan inte ersättning utgå om en obestämd krets personer löpt risk att tillfogas skada.⁷⁵

I HovR:s domskäl framkommer att en av gärningsmännen någon vecka före festen uttalat att han skulle förstöra festen om han inte kom in gratis, vilket dessutom bekräftades genom att de försökt komma in på festen utan att betala något inträde. Vidare ansågs det utrett att en av gärningsmännen berättat för en annan person att han hade för avsikt att förstöra festen genom att utlösa brandlarmet. I TR domskäl menar man även att motivet bakom branden var att utlösa brandlarmet och på så vis tillkalla brandkår och förstöra festen. TR uttalar: ”*Det kan inte råda någon tvekan om att X på detta sätt ville hämnas på arrangörerna för incidenten då han tvingats att betala entréavgift och för att han hade blivit hotat med att bli utvisad från festen på grund av det bråk han varit inblandad i.*” En tolkning av domskälen kan innebära att brottet anses ha varit riktat endast mot arrangörerna. Även andra uttalanden i TR talar för detta. ”*Y har uppgett att X sade att arrangörerna skulle få ’pröjsa’...*”. Här kan det dras en parallell med HD:s avgörande i NJA 1998 s. 310 där brottet ansågs riktat mot den judiske föredragshållaren på skolan men inte mot en vaktmästare som befunnit sig i nära anslutning till bomben. Det kan alltså anses vara så att gärningsmännen riktat brottet endast mot arrangörerna. De andra festdeltagarna som inte utsatts för personskada är i så fall inte

⁷⁵ SOU 1992:84 s. 267

juridiskt berättigade till ersättning för kränkning. Enligt denna tolkning ses de som en obestämd krets personer som enbart har löpt risk att skadas.

Andra uttalanden i TR:s domskäl talar för att brottet kan ha varit riktat mot samtliga festdeltagare. Att gärningsmännen ville förstöra festen kan betyda att man menade att förstöra för samtliga deltagare. TR uttalar: ”*Y uppträdande visar tydligt att han var inställd på att i nödrapphuset vidta åtgärder för att förstöra festen för arrangörerna och de ungdomar som kommit till denna.*” Genom denna tolkning kan alla festdeltagare ses som bestämda personer som brottet är riktat mot och på så vis ha rätt till ersättning för kränkning.

Domskälen i HovR beskriver att gärningsmännen insett faran för annans liv och hälsa. Frågan är om det även kan anses ha funnits avsikt till skadan. HovR säger att det ”*måste ha stått klar för gärningsmännen (namnen) att det fanns en risk för att branden därmed innebar fara för flera människor ...*” I och med att det varit klart att gärningsmännen insett risken för skada kan man hävda att de medvetet tagit risken att de skulle skadas. I *NJA 1997 s. 572* utbetalades kränkingsersättning till en polisman trots att gärningsmannen inte haft för avsikt att döda eller skada honom. HD ansåg att gärningsmannen medvetet tagit risken att polismannen kunnat bli dödad eller allvarligt skadad och dessutom hade han injagat dödsskräck hos polismannen. Gärningsmännen i branden kan anses ha medvetet utsatt festdeltagarna för risk att skadas och framför allt injagat dödsskräck hos dem. För att detta skall berättiga till ersättning måste det fortfarande vara riktat mot bestämda personer.

Ombudet Ann-Cathrin Söderström menar att det varit fråga om ett dödshot mot samtliga festdeltagare.⁷⁶ Det var många personer i lokalen och det fanns medvetenhet bakom agerandet av gärningsmännen. De i trapphuset var också utsatta för en risk att skadas. Enligt detta synsätt skulle brottet kunna vara riktat mot alla festdeltagare men medvetenheten kan också anses gälla enbart de som brottet anses riktat mot.

Enligt Brottsoffermyndighetens praxis kan det förhållandet att det förelegat konkret fara för brand eller brandrök att sprida sig inte ensamt innebära att någon anses ha utsatts för en kränkning av den personliga integriteten. Vissa av de drabbade personerna har funnit sig i trapphuset vid entrén när branden utbröt och har troligtvis inte utsatts för brand eller brandrök i någon större omfattning. Brottsoffermyndigheten har nekat ersättning i flera fall där personer: ”*... inte rent faktiskt utsatts för vare sig brand eller brandrök i någon större*

⁷⁶ Intervju med Ann-Cathrin Söderström, ombud

omfattning.”⁷⁷ Slutsatserna man kan dra av Brottsoffermyndigheten och HD:s praxis samt uttalanden i förarbeten är att ersättning för kränkning inte kan utgå i fall där en obestämd krets personer har löpt risk att skadas. I situationer där någon skadats eller faktiskt utsatts för brand eller brandrök bör ersättning emellertid kunna utgå. De som hjälpt till att rädda andra personer kan varit utsatta för brandrök och har på detta sätt rätt till ersättning enligt praxis.

När det gäller de personer som inte utsatts för personskada skulle man alltså kunna ifrågasätta om de har juridiskt rätt till kränkingsersättning eller inte. HD anser dock att det inte går att bortse från att omständigheterna undantagsvis kan vara sådana att kränkingsersättning kan utgå i fall där gärningen inte anses riktad mot viss person. Detta uppfattar jag som en s.k. slasktratt, vilken ger möjlighet att utdöma ersättning för kränkning i fall där man ändå tycker att det är nödvändigt eller framstår som riktigt. Enligt min mening skulle detta kunna vara ett sådant fall och Brottsoffermyndigheten borde kunna hänvisa till detta undantag men det har inte gjorts. Det krävs naturligtvis att man anger ett skäl när man hänvisar till den s.k. slasktratten.

Problemet när man tittar på rätten till kränkingsersättning ur en rent rättslig synvinkel är att det uppstår bevisfrågor som är omöjliga att lösa på ett bra och praktiskt sätt. Vilka har utsatts för brand eller brandrök och vilka har inte? Vem har befunnit sig i trapphuset och vem i lokalen?

Försäkringsbolagen kan trots allt betala ex gratia-ersättning dvs. ersättning som försäkringsbolaget utbetalar utan att någon ersättningsskyldighet föreligger enligt gällande försäkringsvillkor. De måste inte ta samma hänsyn till lagregler och praxis som Brottsoffermyndigheten. Hur försäkringsbolagen och Brottsoffermyndigheten har agerat och varför diskuteras mer under kapitel sex.

4.6.2 Är den utbetalade kränkingsersättning för mordbrand rimlig?

Försäkringsbolagen har betalt ut 100 000 kronor i kränkingsersättning till de som fanns inne i lokalen och 25 000 kronor till de som befann sig i trapphuset. Vid bestämmande av kränkingsersättning har hänsyn tagits till praxis över mordförsök.⁷⁸

⁷⁷ Dnr 3757/96 och 1465/97, för en redogörelse se under punkt 4.5.2

⁷⁸ Intervju med Per Andersson, Folksam

NJA 1991 s. 766 var vägledande för ersättning för kränkning vid *försök till mord* där HD satte ersättningen till 70 000 kronor, vilket vid det tillfället var en avsevärd höjning. Brottsoffermyndigheten har sedan ansett det vara nödvändigt med en höjning av normalbeloppet för kränkning vid mordförsök till 100 000 kronor, en nivå som gäller än idag.⁷⁹ I NJA 1997 s. 315 går det att se att HD anslutit sig till denna ersättningsnivå då det hänvisas till Brottsoffermyndighetens praxis. I fallet var det dock fråga om grov vårdslöshet på gränsen till uppsåtlig handling och därför utdömdes en något lägre ersättning än vad skulle ha skett vid ett uppsåtligt mordförsök.

Försäkringsbolagen har betalt en mycket generös ersättning för kränkning, tycker jag. De jämför brottet med mordförsök, där det krävs uppsåt till skadan. De fall som tas upp i Brottsoffermyndighetens referatsamling rör mordförsök genom t.ex. knivhugg i bröstet och beskjutning, alltså klara fall av uppsåtligt handlande. Mordbrand kräver inte uppsåt till skadan och således är det inte lika självklart att gärningsmännen varit uppsåtliga till skadan. Trots detta samt förhållandet att Folksam inte tror sig kunna bevisa att gärningsmännen varit uppsåtliga till skadan, väljer man att jämföra brottet med mordförsök. Detta är en underlig bedömning men vad som är en rimlig ersättning för kränkning idag kan emellertid begrundas. Ersättning för ideell skada har höjts avsevärt de senaste åren och vid en jämförelse med vissa andra brott så är inte 100 000 kronor för högt. I det s.k. Hustler-fallet⁸⁰ som rörde en herrtidning, vilken hade monterat ihop kändisars ansikten t.ex. Ingvar Carlsson och Mona Sahlin, med andras nakna kroppar. Reportaget kallades ”En smygtitt i kändisars hemliga fotoalbum”. HD motiverade ett skadestånd på 100 000 kronor för kränkning med hänsyn till de ekonomiska grunder som kunde antas ha legat bakom reportaget samt det förhållande att det rörde sig om välkända personer för vilka det fanns ett stort intresse bland allmänheten. Skillnaden i detta fallet var att det handlade om ett företags skadeståndsansvar och att skadeståndet skulle verka preventivt och sålunda bidra till att förebygga fortsatt spridning av denna typ i framtiden. Skadestånden i branden har inte samma preventiva inslag eftersom försäkringsbolag och Brottsoffermyndigheten är de som betalar, inte något företag som tjänat pengar på saken. Visserligen kan man tycka att de drabbade i branden har lidit långt mycket mer än de kändisar som blev utsatta i tidningscollaget.

Praxis över utbetald kränkingsersättning vid *allmänfarliga brott* är inte lika generös som vid försök till mord. Två fall finns refererade i Brottsoffermyndigheten referatsamling. I det

⁷⁹ Dnr 1436/94. Se även fall där 100 000 kronor har utbetalts t.ex. Dnr 1636/95, 5638/99 och 4727/99

⁸⁰ NJA 1994 s. 637, se även NJA 1999 s. 749 där det utbetalades 50 000 kronor för lidande.

ena fallet utsattes en kvinna för mordbrand. En man som hon haft ett förhållande med tidigare hällde bensin i brevinkastet till hennes lägenheten och tände på. Kvinnan lyckades släcka elden och Brottsoffermyndigheten ansåg att 20 000 kronor var en rimlig kränkingsersättning.⁸¹ I det andra fallet utsattes en invandrarfamilj för en anlagd brand i deras hus men klarade sig ut innan huset var övertänt. Brottsoffermyndigheten fann att familjen utsatts för en mycket allvarlig kränkning av den personliga integriteten och bestämde ersättningen till 40 000 kronor för vardera maken.⁸² Dessa nivåer ligger betydligt under de utbetalda beloppen i branden.

Försäkringsbolagen har gjort en åtskillnad på dem i lokalen och de i trapphuset, vilket märks utifrån de olika utbetalda kränkingsersättningarna. Eva Tidefelt menar att de som befann sig i lokalen i princip var chanslösa, varför man jämförde detta med mordförsök. De som befann sig i trapphuset var emellertid inte lika allvarligt utsatta. Hon pekade också på det förhållandet att de var väldigt få personer som befann sig i trapphuset. Detta tolkar jag som om man anser att det skulle vara ”orättvist” om inte dessa personer fick något samt att det inte har någon större ekonomiska skillnad. Naturligtvis var de i lokalen mycket mer utsatta för en risk att skadas än de i trapphuset, så visst skall det vara skillnad på kränkingsersättningarna.

⁸¹ Dnr 163/96

⁸² Dnr 1411/97

5 ERSÄTTNING TILL ANHÖRIGA FÖR PSYKISK CHOCK

5.1 Personskada 5:1 SkL – psykisk chock⁸³

Personskada definieras inte i skadeståndslagen 5 kap men i förarbeten och praxis går det få viss vägledning.⁸⁴ Med personskada avses kroppsliga skador och sjukdomar samt psykiska chock- och sjukdomstillstånd. Personskada föreligger dessutom när skadelidande avlider till följd av skadehandlingen.

Psykisk chock är sådana psykiska besvär som uppstår oberoende av fysisk skada hos den drabbade.⁸⁵ Psykisk chock anses vara personskada om den utgör en medicinsk påvisbar effekt.⁸⁶ Verkningarna skall gå utöver det ”normala” sorgearbetet vid dödsfall och skall normalt styrkas genom exempelvis sjukskrivningsintyg eller liknande.⁸⁷ Allmänna känslotvingingar som t.ex. naturlig vrede, rädsla, oro och sorg anses inte vara psykiska besvär som är medicinskt påvisbara.

5.2 Tredjemansskada

Som grund i skadeståndsrätten är det endast den som omedelbart drabbas av en skada som har rätt till skadestånd. Den ekonomiska förlust som någon lider till följd av annans person- eller sakskada s.k. tredjemansskada ersätts som huvudregel inte.⁸⁸ Från huvudregeln finns dock undantag och enligt skadeståndslagen lämnas ersättning för begravningskostnader samt ersättning till efterlevande som förlorat underhåll efter någon som dödats.

När det gäller ersättning till närstående för psykiska besvär till följd av att en anhörig dödats, diskuteras det i doktrin om detta skall ses som en tredjemansskada eller inte. Man har frågat sig om det föreligger adekvat kausalitet och om det ligger inom skyddsändamålet att ersätta dessa skador. Håkan Andersson menar att enligt adekvansläran och förutsebarhetsrekvisitet

⁸³ Ersättning för psykisk chock utgår enligt 5 kap 1 § SkL för sveda och värk. Jag kommer att använda mig av både ordet psykisk chock samt psykiska besvär, dessa betyder dock samma sak. I HD brukar man kalla det psykiska besvär.

⁸⁴ Se t.ex. Prop. 1972:5 s. 576

⁸⁵ Vänbok till Strömbäck s. 180

⁸⁶ NJA 1993 s. 41 I och II samt SOU 1977:36 s. 120

⁸⁷ Andersson, Skyddsändamål och Adekvans s. 551

⁸⁸ SOU 1995:33 s. 69 f

kan man mycket väl räkna med att människor blir chockade vid åsynen av skadehändelsen.⁸⁹ Andersson kallar dessa fall ”oegentliga tredjemansskador” som alltså avviker från de egentliga tredjemansskadorna eftersom det inte endast handlar om ekonomiska förluster av någon annans person- och sakskada utan att den indirekt drabbade även kan åsamkas personskada.⁹⁰ Hellner menar att även om psykisk chock utlöses av en skada som i första hand drabbar en annan kan den betraktas som en direkt tillfogad skada dvs. en personskada och inte som en tredjemansskada.⁹¹

Genom praxis i *NJA 1993 s. 41 I och II* påpekar HD att principen om tredjemansskada har sitt väsentliga tillämpningsområde i de fall där tredje man drabbats av allmän förmögenhetsskada till följd av att annan lidit fysisk skada och fortsätter med att säga: ”*I vart fall kan inte principen i sig anses hindra skadestånd till de som har tillfogats personskada.*” Kravet på adekvat kausalitet mellan handling och skada är till för att förhindra att allt för oväntade och avlägsna skador ersätts. HD hänvisar till 1979-års fall som kan ge intryck av att adekvanskravet inte är uppfyllt i fall där någon lider psykiska besvär till följd av underrättelse om en nära anhörigs död.⁹² Samtidigt antyder man att det saknas skäl för att upprätthålla ett sådant synsätt eftersom det är en ”*typisk och närliggande följd*” att närstående drabbas av psykiska besvär när en anhörig dödats genom en uppsåtlig handling. Vidare talar starka billighetsskäl för att skadestånd skall utgå i dessa fall. I rättspraxis är det således fastslaget att psykiska besvär bedöms som en direkt tillfogad personskada.

5.3 Ersättningsprinciper och storleken på skadeståndet

Trafikskadenämndens hjälptabeller har använts i rättspraxis som utgångspunkt vid bestämmande av ersättning för psykisk chock till följd av att en nära anhörig har blivit dödad. I *NJA 1993 s. 41 I och II* bestämdes beloppet till 25 000 kr för var och en av de skadelidande. HD uppskattade beloppet ”*med utgångspunkt i allmänt tillämpade normer för ersättning av detta slag.*” Med detta avses troligtvis Trafikskadenämndens tabell beträffande ersättning för sveda och värk.⁹³ Enligt denna tabell utges 2 000 kr per månad i ersättning för sveda och värk och således motsvarar 25 000 kr ca ett års psykiskt lidande. Hellner ifrågasätter dock om det finns några normer som är direkt tillämpliga i sådana här

⁸⁹ Andersson, Skyddsändamål och Adekvans s. 550, se även Hellner, Ersättning för psykiska besvär s. 449 ff.

⁹⁰ Andersson, Trepartsrelationer s. 249

⁹¹ Hellner, Skadeståndrätt s. 363

⁹² *NJA 1979 s. 620*

⁹³ *SOU 1995:33 s. 148*

fall och menar att olikheterna i bevisningen om skadorna som refererats i domarna från underrätterna leder till intrycket att det skett en schematisering.⁹⁴ Senare skriver Hellner dock att beloppen inte skall betraktas som fixa och menar att omständigheter kan påverka att beloppen blir både högre och lägre.⁹⁵ Detta bekräftas dessutom i SOU:n där man menar att rättsfallen knappast ger stöd för att skadestånd skall utgå med visst schablonbelopp.⁹⁶ Efterföljande rättspraxis i HD stöder emellertid tanken om ett schablonbelopp, där det har dömts ut 25 000 kr de flesta mål oavsett vilken bevisning som har lagts fram. Underrätterna har på senare år utdömt mycket högre skadestånd.

Brottsoffermyndigheten har dömt ut 25 000 kr även i fall där underrätterna har dömt ut högre belopp utan någon närmare motivering. Myndighetens tolkning av HD:s dom i *NJA 1996 s. 509*, det s.k. Klippanmålet är att domstolen inte godtar den utvecklingen i domstolarna att döma ut allt högre skadestånd för denna typ av skada.⁹⁷ HD uttryckte sig enligt följande: *“Med utgångspunkt i allmänt tillämpade normer av detta slag, nämligen Trafikskadenämnden hjälptabeller för bestämmande av ersättning för sveda och värk, som avser även psykisk skada, fastställs skadeståndet för envar av målsägande till 20 000 kronor.”* Genom detta uttalande tycker jag att det framgår att man skall utgå från det enskilda fallet och se på hur länge lidandet har pågått, vilket jag inte tycker ger stöd för att inte döma ut allt högre skadestånd. Däremot kan det förhållandet att de skadelidande yrkat på 50 000 kr men HD endast dömt ut 20 000 kr tyda på detta. Det verkar naturligtvis rimligt att utgå från varje enskilt fall, vilket också skall göras enligt praxis men det är svårt att avgöra de psykiska besvären i varje fall. Det synes vara mer praktiskt med ett schablonbelopp.

5.4 Närstående

Det är endast närstående som kan ha rätt till ersättning för psykisk chock till följd av att en anhörig har dött. Av *NJA 1993 s. 41 I och II* framgår att som närstående räknas föräldrar och underåriga syskon som sammanbor med offret. Håkan Andersson menar att klara fall i praxis är föräldrar, makar, varaktig sambo och underåriga syskon som sammanbor med offret.⁹⁸

Brottsoffermyndigheten anser att även andra anhöriga kan räknas som närstående beroende

⁹⁴ SvJT 1993 s. 449 ff.

⁹⁵ Hellner, Skadeståndsrätt s. 398

⁹⁶ SOU 1995:33 s.148

⁹⁷ Brottsoffermyndighetens referatsamling s. 16

⁹⁸ Andersson, Trepartsrelationer s. 268

på olika omständigheter t.ex. barnbarn, fästmö och frånskild make som inte sammanbott med den efterlevande.⁹⁹

Genom en HD-dom förra året räknas vuxna syskon som inte sammanbott med den dödade anhörige som närstående. *NJA 2000 s. 521* även kallad Buadomen rörde ett mord av en taxichaufför. Sex vuxna syskon i åldrarna 36 – 53 år krävde ersättning för psykiska besvär. Endast ett av syskonen hade befunnit sig på platsen kort tid efter mordet medan de andra hade underrättats om mordet. HD menade att främst är det medlem i en etablerad hushållsgemenskap dvs. make, sambo, föräldrar, barn och sammanboende syskon som hör till nära anhöriga men i detta fall var förhållandena dock speciella. Vissa av syskonen hade aldrig bott tillsammans med den avlidne men de hade bott på samma ort eller i en ort alldeles intill och arbetat på samma taxiföretag, som startats av deras föräldrar. De träffades dagligen och hade umgåtts på fritiden. HD fann att utredningen om de psykiska besvären var ”medicinskt påvisbara” var ofullständig men menade att psykiska besvär kan presumeras vara personskada utan närmare utredning under vissa kriterier som om relationen är sådan att det är naturligt att besvären uppkommer. Genom att ha haft en sådan nära relation, syskonen emellan, anser således HD att det kan presumeras att alla syskon drabbats av psykiska besvär.

5.5 Praxis – utvecklingen i HD och hos Brottsoffermyndigheten

Rätten till ersättning för psykisk chock har utvecklats genom praxis och i dag har vi ett förhållandevis klart läge genom två plenumavgörande 1993.¹⁰⁰ Frågan om rätt till ersättning har tidigare prövats i praxis och två rättsfall av betydelse kan nämnas. I *NJA 1971 s. 78* rörde det sig om en bilförare som skadats vid en trafikolycka där hans föräldrar samtidigt skadades allvarligt och avled strax efter olyckan. Genom att bilföraren själv befann sig i uppenbar livsfara ansågs den följande depressionen stått i så direkt och nära samband med olyckan att skadeståndsskyldighet förelåg för den som vållat olyckan.¹⁰¹ I *NJA 1979 s. 620* drabbades en kvinna av psykiska besvär när hon underrättades om att hennes mor dödats. HD ansåg emellertid inte att kvinnas psykiska besvär haft sådant samband med gärningsmannens handlande att skadestånd kunde utgå. Psykiska besvär genom underrättelse om att en anhörig

⁹⁹ Brottsoffermyndighetens referatsamling s. 16

¹⁰⁰ *NJA 1993 s. 41 I och II*

¹⁰¹ I doktrin diskuteras det om varför han fick ersättning. Hellner tolkar det att chocken av att samtidigt själv vara hotad till livet och att se föräldrarna livlösa medförde rätt till ersättning. Den situationen att föräldrarna avled kort tid efter olyckan borde inte ha haft utslagsgivande betydelse. Se Vänbok till Strömbäck s. 180 f.

dödats ansågs alltså inte berättiga till skadestånd. Detta ställningstagande frångick HD genom plenumavgörandena 1993.

Genom *NJA 1993 s. 41 I och II* utvidgades således rätten till ersättning för psykiska besvär. Det rörde sig om två mycket grymma och brutala mord, där ersättning krävdes av föräldrar och syskon för psykiska besvär. HD menade att psykiska besvär är en *”typisk och närliggande skadeföljd”* när en anhörig dödats genom en uppsåtlig handling och att *”starka billighetsskäl talar för att skadestånd skall kunna utgå om det visas att sådana besvär har uppstått.”* I och med rättsfallet intog HD en mindre restriktiv hållning än tidigare och oavsett om en närstående inte bevittnat dödsfallet, inte vistats i närheten av brottsplatsen eller om viss tid förflutit innan underrättelsen om skadan, skall skadestånd utgå. HD begränsade skadeståndsskyldigheten till att endast omfatta uppsåtliga handlingar och ansåg att en mer långtgående utvidgning bör ankomma på lagstiftaren.

Denna begränsning utvidgades något genom *NJA 1996 s. 377* där en 11-årig pojke blev påkörd och dödad av en rattfyllerist. Gärningsmannen dömdes till bl.a. grovt vållande till annans död. Tidigare rättspraxis gav inget stöd för att ersättning skulle utgå i detta fall när det gällde grov vårdslöshet och inte uppsåtligt brott. I detta fall tog HD emellertid hänsyn till uttalandet i *NJA 1993 s. 41* om en mindre restriktiv hållning i dessa fall. Dessutom såg man till förslaget i SOU 1995:33 av kommittén om ideell skada, där det föreslås att skadestånd skall utgå inte bara vid uppsåtligt dödande utan även vid vårdslöshet eller annat handlande som utgör skadeståndsskyldighet. HD ansåg att man fortfarande måste vara restriktiv men dödsfallet ifråga hade orsakats genom *”grov vårdslöshet från skadevällarens sida som ligger mycket nära ett uppsåtligt handlande”*, och därför medgavs skadestånd. Fallet satte den nedre gräns som anses gälla för att få skadestånd för psykiska besvär till följd av att en nära anhörig har dödats och *NJA 1999 s.632* bekräftade detta. Det rörde sig om en sjuårig pojke som fick ett par järngrindar över sig. En svetsare dömdes för vållande till annans död eftersom han inte utfört ett fackmannamässigt jobb. HD ansåg inte att det var fråga om uppsåt eller grov vårdslöshet på gränsen till att uppsåt och således kunde ersättning inte utdömas till de anhöriga.

I ett avgörande från Brottsoffermyndigheten 1994 begärde make och dotter ersättning för sveda och värk dvs. för psykiska besvär, efter att en kvinna avlidit vid en brand som anlagts i

ett källarförråd.¹⁰² Brottsoffermyndigheten hänvisade till HD:s uttalande i 1993-års rättsfall om att skadestånd utgår endast när en närstående dödats genom ett uppsåtligt brott och menade att eftersom brottet mordbrand inte kräver att gärningsmannen haft uppsåt att döda annan, kan detta ha skett av oaktsamhet. Ersättning kunde därför inte utgå. Detta fall avgjordes dock före utgången 1996-års rättsfall i HD där ersättning ansågs kunna utgå när det är frågan om grov vårdslöshet på gränsen till ett uppsåtligt handlande.

I ett senare avgörande från Brottsoffermyndigheten 1998 där en man omkommit i en husbrand, ansågs dödsfallet orsakas genom grov vårdslöshet från skadevållarens sida som ligger mycket nära ett uppsåtligt handlande.¹⁰³ De efterlevande barnen hade således rätt till brottsskadeersättning för psykiska besvär. TR dömde för grov mordbrand och grovt vållande till annans död men var inte övertygad om att gärningsmannen hade direkt eller eventuellt uppsåt att skada någon genom branden men dömde trots detta ut de yrkade skadestånden. Att Brottsoffermyndigheten lämnat ersättning i detta fall beror sannolikt på HD:s dom i *NJA 1996 s. 377*.

5.6 Analys av ersättning för psykisk chock

5.6.1 Rätt till ersättning enligt tolkning av praxis?

För att få ersättning för psykisk chock krävs att det varit fråga om ett uppsåtligt brott eller ett oaktsamhetsbrott på gränsen till ett uppsåtligt brott, vilket jag redogjort för tidigare. Försäkringsbolagen anser att gärningsmännen uppsåtligt dödat de 63 ungdomarna. Som jag sagt ovan är det i alla fall sannolikt att det har skett genom grov vårdslöshet från gärningsmännens sida. Frågan är om det är en grov vårdslöshet som ligger mycket nära ett uppsåtligt handlande, vilket är ett formellt krav för att ersättning skall kunna utgå.

Den praxis som finns angående brottet mordbrand och anhörigas rätt till ersättning för psykiska besvär vid detta brott ger ingen större vägledning. Enligt avgöranden av Brottsoffermyndigheten har det betalats ut ersättning för denna typ av brott till anhöriga. Skillnaden är att gärningsmännen i dessa fall även blivit dömda för brott enligt 3 kap. BrB, främst grovt vållande till annans död. Gärningsmännen i brandrättegången blev endast dömda för grov mordbrand. Jag tror emellertid inte att detta har någon betydelse. Det vore mycket egendomligt om ersättning skulle betalas ut till anhöriga i fall där gärningsmannen

¹⁰² BPA 2767/1994

¹⁰³ Dnr 1502-1503/98

döms för vållande till annans död i konkurrens med mordbrand men inte i fall där han endast döms för mordbrand. Som jag ser det finns det i princip inget som tyder på att de inte skulle ha juridiskt rätt till ersättning för psykiska besvär.

5.6.2 Är summan 25 000 kronor rimlig?

För att avgöra rimligheten bör man först utröna vad beloppet skall ersätta. Jag är övertygad om att många människor tror att detta är en ersättning som utges när man förlorat en nära anhörig och enligt detta synsätt sätt är 25 000 kr inte mycket. Ersättning för lidande och sorg är dock något som inte alls ersätts enligt svensk rättspraxis. Ersättningen skall täcka den psykiska skada som en anhörig har lidit dvs. kostnader för läkare, psykolog osv. Det är inte en ersättning för förlust av ett barn.

Det är självklart att alla människor lider efter att ha förlorat någon genom ett dödsfall speciellt om den anhörige har ryckts ifrån någon på ett hastigt sätt, som t.ex. vid mord eller dråp. Frågan är emellertid om man lider psykiska besvär som är medicinskt påvisbara eller inte? Detta varierar säkerligen men i ett fall som detta vill jag påstå att det är naturligt att de anhöriga lider psykiska besvär. Omfattningen kan naturligtvis skifta men ett års lidande kan knappast vara i största laget. Sorgen kommer troligtvis aldrig att försvinna men de psykiska besvären torde försvinna med tiden. När detta sker vet bara den som varit med om att förlora en anhörig på detta sätt. Juridiskt sett gäller det likväl att bevisa att de psykiska besvären fortfarande finns.

I rättsfallet *NJA 1993 s. 41 II* ifrågasatte justitierådet Bengtsson sättet att betala ut ersättningen till de skadelidande. Ersättning betalas enligt allmänna regler för personskada dvs. sveda och värk och de belopp som döms ut blir på detta sätt ganska låga. Bengtsson menade att det kan ifrågasättas om normerna som främst gäller fysiska skador kan leda till rimliga resultat vid psykiska sjukdomstillstånd. Även Håkan Andersson anser att sveda och värk tabellerna, vilka främst avser fysiska akuta besvär, inte är ändamålsenliga för ideell ersättning som avser psykiska besvär. Han menar att psykiska besvär torde ha längre varaktighet än de rent fysiska skadorna.¹⁰⁴ Jag tycker att detta låter sannolikt dvs. att psykiska besvär oftast varar längre än fysiska skador men frågan är om det egentligen har någon betydelse. Om det visar sig att skadan pågår längre får skadelidande ersättning för en längre period. Däremot är den summan som utgår för sveda och värk är troligtvis för låg,

¹⁰⁴ Andersson, Nordiska juristmötet s. 563

nämligen 2 000 kr per månad. Detta räcker förmodligen inte långt när man behöver psykolog eller liknande.

I en debattartikel i Dagens Nyheter kritiserade fyra ombud till drabbade brandoffer försäkringsbolagen och Brottsoffermyndigheten för att inte betala de skadestånd som domstolarna dömer ut.¹⁰⁵ I artikeln hänvisar man till att domstol dömer ut allt högre skadestånd vilket inte följs. Brottsoffermyndigheten och försäkringsbolagen menar dock att detta är underrättspraxis och att HD har inte utdömt högre belopp än 25 000 kr.

De flesta ombud har krävt ersättning till anhöriga för psykiska besvär på 100 000 kr. Detta är en avsevärd ökning jämfört med vad HD har dömt ut tidigare. Detta fall har visserligen speciella förutsättningar i och med att media har uppmärksammat branden under snart tre år. Detta gör att lidandet möjligen pågår längre än normalt. I dag vet vi också att både försäkringsbolagen och Brottsoffermyndigheten kommer att betala ut ett högre belopp om HD utdömer detta.¹⁰⁶ Det är alltså upp till HD att avgöra vad som anses rimligt. Detta kan också komma att ske eftersom vissa ombud kommer att föra några pilotfall med syfte att få HD:s syn på det hela.¹⁰⁷ Rätten till högre ersättning kommer att grundas på bl.a. rättspraxis i underrätterna.

I underrätterna har utdömts högre belopp i många fall. 1994 dödades fyra personer vid en skottlossning på Stureplan i Stockholm.¹⁰⁸ I så väl TR som HovR utdömes 50 000 kr i ersättning till de anhöriga av den orsaken att det fanns läkarintyg som bekräftade psykiska besvär. I det s.k. Kodemålet utdömdes 60 000 kr var till föräldrarna till den mördade pojken.¹⁰⁹ HovR hänvisade till SOU 1995:33 där man uttalat att *NJA 1993 s. 41 I och II* inte är stöd för att skadestånd skall utgå med viss schablonbelopp och HovR ansåg sålunda att skadestånd kunde bestämmas till ett högre belopp. Nyligen avkunnades en dom i HovR där de anhöriga fick 75 000 kr för psykiska besvär. Fallet även kallat Orrefors-mordet rörde ett mord på en flicka som övernattat i tält med några kamrater.¹¹⁰ 75 000 kr fick även fadern till den mördade fackföreningsmannen Björn Söderberg genom en dom i TR, vilken senare fastställdes av HovR.¹¹¹ Brodern i samma mål fick 50 000 kr. HovR utdömde 40 000 kr till

¹⁰⁵ Dagens Nyheter 001007

¹⁰⁶ Intervju med Folksam och Brottsoffermyndigheten

¹⁰⁷ Intervju med John Billing, Stockholms Advokatbyrå och Susanne Dalenholm, Brottsofferjuristerna

¹⁰⁸ Svea Hovrätt Mål nr B 1973/95

¹⁰⁹ Hovrätten för Västra Sverige Mål nr B1576/95

¹¹⁰ Göta Hovrätt Mål nr B 1121-00, TR utdömde 100 000 kronor men HovR sänkte detta till 75 000 kronor.

¹¹¹ Stockholms tingsrätt Mål nr B 6745-99

de anhöriga i ParkLane-mordet¹¹² och i Malexandermorden, där två polismän blev mördade, utdömdes 50 000 kr av HovR till de anhöriga.¹¹³

Mycket tyder på att det finns en önskan att HD beviljar prövningstillstånd i detta fall. I utredningen om ideell ersättning vid personsskada uttalades: ”I den allmänna samhällsdebatten – inte minst efter Estoniakatastrofen – har framhållits att svensk skadeståndsrätt inte är tillräckligt generös när det gäller skadestånd för psykiska besvär till följd av att en nära anhörig har dödats genom en skadeståndsgrundande handling.”¹¹⁴

Dessutom sägs i den nyligen framlagda propositionen över ideell skada: ”Även om inget preciserat uttalande om vad som är en rimlig ersättningsnivå bör göras här, kan ändå noteras att beloppet inte har ändrats sedan år 1993 när Högsta domstolen för första gången dömde ut sådan ersättning och att beloppet numera framstår som lågt”.¹¹⁵ Uttalande kan tolkas som en antydning om att beloppet borde höjas men att det ligger på HD att göra något åt detta. Frågan är om HD kommer att bevilja prövningstillstånd med tanke på att man prövat detta i bl.a. Klippanmålet där man höll sig till samma nivå. Dessutom prövades ersättningsnivån i Buamålet där de anhöriga fick 25 000 kr. De anhöriga var visserligen icke hemmavarande syskon men frågan är om det skall utges olika ersättning till anhöriga som bott tillsammans med den avlidne respektive de som bott på annat ställe. Om HD ändå tar upp fallet finns det mycket som talar för att den ”normala” nivån vid ersättning för psykiska besvär kan komma att höjas. Detta är naturligtvis bra men risken är att försäkringsbolagen kommer att ta bort det frivilliga åtagandet som de nu har i villkoren. Det betyder att denna kostnad kommer att ligga på Brottsoffermyndigheten vilket inte i sig borde vara några problem. Det kan visserligen ta något längre tid innan ersättning kan betalas ut eftersom handläggningstiden kan vara längre än hos försäkringsbolagen.

5.6.3 Medicinskt intyg

Hellner anser att det är tvivelaktigt om kravet på ”medicinskt påvisbara psykiska besvär” bör upprätthållas, i alla fall så länge kravet gäller schematiserade belopp för sveda och värk.¹¹⁶ I fall där yttre omständigheter är sådana att det är normalt med psykiska besvär bör intyg inte krävas. Det är låga beviskrav och möjligheterna att föra motbevisning är troligtvis små.

¹¹² Hovrätten för Västra Sverige Mål nr B454-99

¹¹³ Göta Hovrätt Mål nr B158-00

¹¹⁴ SOU 1995:33 s. 389

¹¹⁵ Prop. 2000/01:68 s. 38

¹¹⁶ Vänbok till Strömbäck s. 189

Hellner ställer sig frågan om det finns någon läkare som skulle vara villig att på begäran av en gärningsman intyga att anhöriga till offer inte har haft psykiska besvär. Det vore bättre att slopa kravet på bevisning i de enskilda fallen om de psykiska påfrestningarna är allmänt sett stora och om skadeståndsyrkandet håller sig inom ett normalbelopp.¹¹⁷ Det handlar alltså om fall där det är sannolikt att skadelidande kommer att drabbas av psykiska besvär av allvarligt slag. Andersson ifrågasätter om inte ideell ersättning till efterlevande skall kunna utgå utan att chockskada klassats som personskada. Detta skulle leda till en enklare hantering av fallen och framförallt skulle det inte belasta skadevållaren mer än i de fall där skadelidande inte avlidit.¹¹⁸

I *NJA 2000 s. 521* menade HD att psykiska besvär kan presumeras vara personskada utan en närmare utredning om relationen varit sådan att det är naturligt att besvären uppkommer. Detta tyder på att det idag normalt sett inte skall krävas något intyg om psykiska besvär. I propositionen angående ideell skada föreslås också detta dvs. att man normalt inte skall behöva styrka psykiska besvär med läkarintyg eller liknande.¹¹⁹

I brandrättegången kräver inte försäkringsbolagen in någon bevisning om psykiska besvär i det fall där ersättning hamnar på 25 000 kr. Detta blir en slags schablonersättning till samtliga anhöriga. Har den anhörige medicinska intyg kan dock försäkringsbolagen pröva rätten till högre ersättning.¹²⁰ Det verkar alltså som om bolagen tillämpar någon slags sannolikhetslära dvs. man anser det vara ett fall där det är mycket sannolikt att skadelidande drabbas av psykiska besvär. Hellner nämner Estoniakatastrofen där det ansågs vara en allmänt accepterad uppfattning att anhöriga till offren varit speciellt illa utsatta för psykiska besvär pga. omständigheterna i fallet.¹²¹

5.6.4 Vem hör till närstående?

Det kan bli oerhört många personer som hamnar i den ersättningsberättigade gruppen. Det är inte ovanligt att familjer från andra kulturer lever sina liv i nära relation genom att t.ex. arbeta ihop, umgås på fritiden osv. Enligt *NJA 2000 s. 521* är det av betydelse vilken relation de anhöriga har haft och inte vem det gäller eller vilken hushållsgemenskap man har. Ersättning har utdömts till syskon som inte sammanbott med den avlidne. HD tog hänsyn till

¹¹⁷ JT 1995-96 s. 95 ff.

¹¹⁸ Andersson, Skyddsändamål och Adekvans s. 556 f

¹¹⁹ Prop. 2000/01:68 s. 30 ff.

¹²⁰ Intervju med Per Andersson, Folksam

¹²¹ JT 1995-96 s. 95 ff.

den nära relation som funnits mellan syskonen och menade att man kan presumera att psykiska besvär uppkommer vid en sådan relation. Detta kan resultera i att en mycket stor grupp människor får eller i alla fall kommer att kräva ersättning..

Försäkringsbolagen har i vissa fall inskrivit vilka som är berättigade till ersättning. Enligt Folksam villkor avses med närstående ”*syskon som du sammanbodde med vid dödsfallet samt make/registrerad partner, sambo, föräldrar och barn.*”¹²² Försäkringsbolaget kommer troligtvis endast att betala till dessa personer. Skadeståndskraven kommer däremot från en större krets personer som t.ex. mor- och farföräldrar, kusiner och äldre syskon som inte sammanbott med den avlidne.

¹²² Folksams hemförsäkringsvillkor punkt A65.

6 ORSAKER TILL DEN PRAKTISKA SKADEREGLERINGEN OCH EFFEKTER AV DENNA

6.1 Försäkringsbolagen

6.1.1 Vad beror försäkringsbolagens agerande på?

Jag tycker att försäkringsbolagen har gjort en mycket extensiv tolkning av deras villkor. Båda bolag säger sig ha en juridisk bakgrund till att både överfallsskyddet och ansvarsförsäkringen skall gälla. Folksam menar att det är svårt att bevisa att gärningsmännen varit uppsåtliga till effekten, vilket jag kan hålla med om. Har jag emellertid förstått Nilsson och Strömbäck rätt, så borde gärningsmännen enligt konsumentförsäkringslagen anses vara uppsåtliga även till effekten.¹²³ När det gäller ersättning från ansvarsförsäkringen anses det vara uppsåtligt framkallat även om gärningsmannen inte avsåg att orsaka hela skadan som utgör en adekvat följd av ett uppsåtligt handlande. Som exempel nämns ett fall där en gärningsman uppsåtligt slår ett slag mot en annan person som, utan att gärningsmannen avsett det, ramlar och skadar huvudet. I detta fall skulle ansvarsförsäkringen inte kunna tas i kraft alls rent juridiskt sett. Länsförsäkringars motiv till att även låta ansvarsförsäkringen är ännu svagare än Folksams tycker jag. Man säger att det inte är visat att skadan skett uppsåtligen, vilket det inte är i och för sig men enligt villkoren i ansvarsförsäkringen ersätts inte ”skada som uppstått i samband med att du utfört straffbar uppsåtlig gärning”. Gärningsmännen har utfört en straffbar uppsåtlig gärning, nämligen mordbrand, och skada har uppstått i samband med denna gärning. Som jag tolkar villkoren så behöver gärningsmännen emellertid inte haft uppsåt till skadan, det räcker att man utfört en straffbar uppsåtlig gärning. Däremot kräver Folksams villkor detta: ”Skada orsakad med uppsåt ersätts inte”. Jag finner alltså inget i Länsförsäkringars villkor som kräver att gärningsmännen varit uppsåtliga till effekten dvs. skadan för att den inte skall gälla.

Det kan i alla fall diskuteras hur försäkringsbolagen valt att tillämpa sina villkor. Det går inte komma ifrån att det minst sett varit en mycket extensiv tolkning av bolagets villkor, vilket inte bara jag tycker.¹²⁴ Om detta beror på att bolagen tror att de kommer att förlora en eventuell tvist kan man emellertid spekulera över. Jag tror att det finns andra tankar bakom

¹²³ Nilsson, Konsumentförsäkringslagen s. 146

¹²⁴ De ombud som jag har pratat med är mycket positiva till denna extensiva tolkning av villkoren.

försäkringsbolagens agerande som t.ex. att man har tagit hänsyn till den goodwill bolaget riskerar att förlora om man skulle ersätta skadan strikt enligt villkoren. Som jag ser det handlar försäkringsbolagens agerande om kulans dvs. generös avtalstillämpning. Detta innebär att en avtalspart gör större prestationer mot motparten än han är juridiskt förpliktad till enligt avtal mellan parterna dvs. försäkringsbolaget betalar skadan trots att den inte täcks av villkoren.¹²⁵ Det är ganska vanligt inom försäkringsbranschen att bolag visar kulans.¹²⁶ Hellner beskriver kulans som utbetalning av ersättning trots att juridisk förpliktelse saknas.¹²⁷ Enligt Lindell-Frantz och Roos skall det vara frågan om ett handlande som innebär ett tillmötesgående utöver de gränser som gällande rätt drar upp samt att den handlande är klar över att det rör sig om ett sådant tillmötesgående.¹²⁸

Vad beror generös avtalstillämpning på? Som jag påstått ovan är goodwill troligtvis en stor orsak. Ett försäkringsbolags rykte är mycket viktigt och om bolaget framstår som en generös skadereglerare kan detta dessutom vara ett bra konkurrensmedel i jakten på försäkringstagare. Bertil Bengtsson menar att rädslan för oförmånlig publicitet gör att bolagen visar kulans. Han menar att *"massmedia har inte mycket förståelse för försäkringsteknik och juridiska subtiliteter."*¹²⁹ Massmedia har naturligtvis en stor betydelse och det är viktigt att få en bra bild i media. Det tog lång tid innan Länsförsäkringar lämnade besked om att låta den ansvarsförsäkringen de har gälla. Att de lämnat ett positivt beslut kan bero på att de inte vill uppfattas som ett sämre försäkringsbolag än Folksam, som låter sina två ansvarsförsäkringar gälla. Att Folksam även låter ansvarsförsäkringen gälla beror enligt dem på att de inte tror att de skulle kunna bevisa att gärningsmännen varit uppsåtliga dvs. man skulle förlora en process. Detta är naturligtvis en orsak till den generösa avtalstillämpningen. Förlorar bolaget en process kan det leda till prejudikat som kan användas mot bolaget.

Dessa åberopade grunder som jag tror ligger bakom försäkringsbolagens agerande har självfallet att göra med kostnader dvs. det kan kosta mer att inte ersätta än att ersätta en skada. Genom de tre ansvarsförsäkringarna kommer det till ytterligare 15 miljoner vilket är

¹²⁵ Lindell-Frantz, Generös avtalstillämpning s. 9

¹²⁶ Bengtsson, Försäkringsrätt s. 29 f

¹²⁷ Hellner, Försäkringsrätt s. 61 och 286

¹²⁸ Lindell-Frantz, Generös avtalstillämpning s. 14

¹²⁹ Bengtsson, Försäkringsrätt s. 29 f

en avsevärd summa för de drabbade att dela på medan det för bolagen inte ekonomiskt har en lika stor betydelse.¹³⁰

Naturligtvis är försäkringsbolagens agerade mycket bra för de skadade samt anhöriga till omkomna, genom att de får mer pengar att fördela. Jag har inget emot tillämpningen av bolagens villkor eftersom detta leder till att de drabbade kan få mer ersättning. Det är dock en stor utvidgning av villkoren och frågan är om bolagen kommer att tolka sina villkor lika extensivt i andra fall, där det rör sig om kanske en eller några som skadats och gärningsmannen har en ansvarsförsäkring. Branden i Göteborg är som många säger en ”alldeles särskild händelse” men betyder detta att brandoffren skall behandlas på ett annat sätt än andra offer? Att detta är en särskild händelse som uppmärksammas om och om igen i massmedia gör att det kan ta längre tid för de anhöriga och drabbade att bli fri från psykiska besvär, än i andra fall. Kanske skall sådana här fall behandlas på annat sätt, men i så fall borde det finnas några direktiv om detta.

Försäkringsbolagen kan betala ex gratia-ersättning men enligt motiven till Konsumentförsäkringslagen skall de ta hänsyn till försäkringskollektivets intresse av att inte en enskild försäkringstagare gynnas obehörigt.¹³¹ Dessutom säger man att villkoren skall tillämpas enhetligt i förhållande till samtliga försäkringstagare så att inte vissa behandlas mindre förmånligt än andra.¹³² Det måste alltså betyda att inte heller vissa skall behandlas mer förmånligt än andra. I detta fall handlar det inte om en enskild utan om ett ganska stort antal försäkringstagare, dock en liten del av försäkringskollektivet. Försäkringstagarna har gått med på att betala andras ersättningar om de utbetalas enligt villkoren. Frågan är vad de säger när försäkringsbolagen går utanför villkoren eller ”töjer” på dem?

6.1.2 Normerande effekt?

Vid kulans är huvudregeln att rättsläget blir oförändrat dvs. avtalet kan i fortsättningen åberopas enligt sin ordalydelse. Det krävs mycket starka skäl om försäkringsbolagen skall bli bundna av sin generösa avtalstillämpning i strid med villkoren.¹³³ Bengtsson menar att bolagets skadereglering inte ens kan läggas till grund som bindande sedvänja. Detta bygger han på argumenten att det inte är jurister som arbetar med skadereglering, man får räkna med

¹³⁰ Intervju med Per Andersson, Folksam, om att skadan kommer att kosta Folksam runt 50-60 miljoner kronor.

¹³¹ Prop. 1979/80:9 s. 85 f

¹³² Prop. 1979/80:9 s. 150

¹³³ Lindell-Frantz, Generös avtalstillämpning s. 23

att bolagen tar hänsyn till goodwill, skaderegleringen bygger inte på en långvarig utveckling och att det är kostsamt att starta stor utredningar.¹³⁴

June Fredriksson, ombud, menar att eftersom det är en speciell och mycket ovanlig händelse är det svårt att se att försäkringsbolagens extensiva tolkning kan få någon praxisskapande funktion. Detta tror även Länsförsäkringars skadechef, Lars Svanå, som anser det svårt att koppla andra skadehändelser till denna skada. Eventuellt menar han att de ganska givmilda beloppen för kränkning kan få en normerande effekt.

Jag tror också att det kan vara svårt att se att försäkringsbolagens agerande kan få normerande effekt. Detta grundar jag bl.a. på att resonemanget ovan samt att detta är en händelse som inte återkommer ofta hos bolagen. Det är inte vanligt att både ansvarsförsäkring och överfallsskyddet kan eller behöver aktualiseras samtidigt. Oftast kan skadelidande få full ersättning via sin egen hemförsäkring men självfallet måste det inträffa situationer där det vore bra om även ansvarsförsäkringen kan användas. När detta händer får vi se om försäkringsbolagens reglering i denna skada kan ha någon normerande effekt?

6.2 Brottsoffermyndigheten

6.2.1 Vad beror Brottsoffermyndighetens agerande på?¹³⁵

Vid diskussioner mellan försäkringsbolag och Brottsoffermyndigheten om hur skadan skulle hanteras var man inriktad på att göra regleringen så enkel som möjligt. Det var meningen att ingen av de drabbade skulle underkompenseras. Genom regleringen blir det flera personer som kommer att få ut mer ersättning än de kanske egentligen har rätt till enligt skadeståndsrättslig praxis men detta är nödvändigt enligt Per Rubing, för att inte riskera att någon blir underkompenserad.¹³⁶ Vid hanteringen av skadan har alltså praktiska hänsyn tagits och skadeståndsrätten har i princip satts åt sidan. Som jag har förstått har man uttryckligen bortsett från praxis och gällande rätt för att kunna hantera skadan praktiskt. Enligt myndigheten och HD:s praxis finns det mycket som talar för att ersättning för kränkning inte skall utgå till personer som inte skadats och som inte utsatts för brand eller brandrök i någon större omfattning.

¹³⁴ Lindell-Frantz, Generös avtalstillämpning s. 24

¹³⁵ De har inte reglerat skadan ännu men vet hur de skall göra, så jag har utgått från de uppgifter jag har fått från Brottsoffermyndigheten.

¹³⁶ Intervju med Per Rubing, Brottsoffermyndigheten

Det är naturligtvis nödvändigt att göra såsom Brottsoffermyndigheten gjort för att kunna kompensera samtliga på en likartat sätt. Vidare förstår jag att det inte skulle se bra ut om vissa brandoffer får ersättning för kränkning och andra inte, när de alla varit med om en sådan hemsk händelse. Enligt mitt synsätt är det trots allt ett avsteg från myndighetens praxis. Frågan är om en statlig myndighet kan göra på detta sätt? Det kommer alltså att utbetalas brottsskadeersättning utan att det finns någon juridisk rätt till det. Myndigheten har bortsett från dess ”normala” rättstillämpning. Enligt brottsskadelagen har myndigheten visserligen frihet vid sitt beslutsfattande. De är inte bundna av domstolens avgöranden utan kan handla självständigt och har ett stort utrymme för en skönmässig bedömning. Hellner anser att denna frihet vid beslutsfattandet kan ses från olika sidor. Å en sida ger den myndigheten en ”egen profil”, å andra andra sidan kan de principer som utbildats ses som ett extremt uttryck för vad samhället anser böra beviljas dem som lider skada genom andra handlande.¹³⁷ Det är naturligtvis sannolikt myndighetens hantering av skadan är ett uttryck för samhällets värderingar.

Brottsoffermyndigheten är en statlig förvaltningsmyndighet som i första hand skall tillämpa gällande författningar. Myndighetens handlingsfrihet är således begränsad genom bestämmelser men graden av bundenhet är varierande. Inom vissa myndigheter kan det finnas ett utrymme för lämplighetsprövning eller sk. skönmässig prövning.¹³⁸ En sådan prövning skall dock företas inom legalt bestämda gränser eller i alla fall inom den allmänna ramen för myndighetens kompetens. Vid en genomgång av gällande författningar som rör Brottsoffermyndigheten kan man se att ramen för myndighetens kompetens är ganska allmänt hållen.¹³⁹ Oftast finns det angivna gränser i fråga om beslutens förutsättningar och deras tillåtna innehåll men detta verkar inte finnas hos Brottsoffermyndigheten. En skönmässig prövning innebär emellertid inte att myndighetens agerande på ett någorlunda övertygande sätt skall kunna legitimeras inom ramen för gällande rätt i vidare mening.

När det inte finns några angivna gränser får man se till vilka ändamål eller intressen som myndigheten bör befrämja.¹⁴⁰ Brottsoffermyndigheten har till uppgift att främja brottsoffers rättigheter, behov och intressen. I detta fall kan man naturligtvis se det som om de har utfört en skönmässig prövning för att gynna brottsoffrens behov och intressen. Hanteringen av

¹³⁷ Hellner, Skadeståndsrätt s. 471

¹³⁸ Strömbäck, Allmän förvaltningsrätt s. 61 f

¹³⁹ Se t.ex. Förordning (1994:572) med instruktion för Brottsoffermyndigheten och Verksförordningen (1995:1322)

¹⁴⁰ Strömbäck, Allmän förvaltningsrätt s. 61 f

skadan beror dessutom på att man vill att samtliga drabbade skall känna att de fått stöd från samhället.¹⁴¹

Eftersom Brottsoffermyndigheten är sista instans skall man kunna ställa höga krav på rättstillämpningen. Med detta menar man att *”de som drabbas av brott skall kunna få den brottskadeersättning de är lagligen berättigade till, varken mer eller mindre.”*¹⁴²

Enligt objektivitetsprincipen och likhetsprincipen i Regeringsformen (RF) skall en myndighet inte låta sig påverkas av en önskan att gynna eller missgynna vissa enskilda intressen.¹⁴³ Detta strider dessutom mot kravet på opartiskhet och saklighet. Det finns krav på enhetlig rättstillämpning hos myndigheten. Dessa står alltså emot ovan resonemang om att det är för att gynna brottsoffrens behov. Frågan är vilket som väger tyngst? I vilket fall som helst måste de hänsyn som myndigheten tar alltid ligga inom ramen för ändamålet med myndighetens verksamhet. Kraven på en enhetlig rättstillämpning får dock inte hindra myndigheten från att ändra sin praxis om den finner att denna kommit in på fel spår.¹⁴⁴ Om nu myndigheten vill ersätta denna skada så bör det ersättas lika i framtiden dvs. myndigheten kan på så vis ändra sin praxis.

Om det kan anses att Brottsoffermyndigheten har gått utöver sin praxis och inte är beredd att upprätthålla denna i andra fall, kan det vara frågan om ett undantag eller sk. dispens. Per Rubing har sagt att man ser på fallet som ett renodlat in casu-fall. Enligt 11 kap 12 § RF får regeringen medgiva undantag från föreskrift i förordning. Om Regeringen i stället vill ge en underordnad myndighet rätt att ge dispens från en förordning måste detta ske genom ett uttryckligt bemyndigande i förordningen.¹⁴⁵ Det är alltså Regeringen som måste besluta om ersättning när det gäller ex gratia-ersättning. En statlig myndighet kan således inte gå in i ett enskilt fall och besluta om ex gratia-ersättning.

6.2.2 Normerande effekt?

Brottsoffermyndigheten tror inte att deras agerande kan få någon normerande effekt på praxis dvs. att praxis skulle förändras i framtiden.¹⁴⁶ Man ser på det som ett renodlat in casu-fall. Det är ett exceptionellt brott och exceptionella ersättningar som betalas ut. Om det

¹⁴¹ Intervju med Per Rubing, Brottsoffermyndigheten

¹⁴² Brottsoffermyndighetens Årsredovisning 2000 s. 4

¹⁴³ Strömbäck, Allmän förvaltningsrätt s. 66

¹⁴⁴ Strömbäck, Allmän förvaltningsrätt s. 67

¹⁴⁵ Strömbäck, Allmän förvaltningsrätt s. 218 f

¹⁴⁶ Intervju med Per Rubing, Brottsoffermyndigheten

skulle få någon normerande effekt, menar Per Rubing att det skulle gälla ”*bränder i offentliga lokaler i Göteborgstrakten*”. Han ser inte heller att ersättningsnivåerna vid kränkningen skulle kunna ge någon normerande effekt. När det gäller kränkningsersättningen kunde man ha delat in brandlokalen i olika områden och ge olika ersättning beroende på var personerna befunnit sig. Per Rubing menar dock att detta skulle leda till svåra gränsfall och bevisfrågor.

Brottsoffermyndigheten anser inte att deras nuvarande praxis över allmänfarliga brott kommer att förändras. I ett fall som de ovan refererade¹⁴⁷ kommer man alltså inte att se saken på annorlunda sätt. Har personen inte utsatts för brand eller brandrök har han/hon således inte rätt till ersättning för kränkning. Hur myndigheten kan titta på saken annorlunda i detta fall kan man undra?

Per Rubing menar att praxis kan förändras om det skulle vara så att nämnden eller HD dömer på något annat sätt eller ser på saken annorlunda. Jag tycker dock att HD redan har sett det på ett annat sätt och att Brottsoffermyndigheten har frångått praxis hos HD. Då menar jag rätten till kränkingsersättning för dem som inte brottet anses riktat mot. Vem bestämmer praxis egentligen? HD eller Brottsoffermyndigheten? Brottsoffermyndigheten hänvisar till att det är HD som primärt skapar praxis i frågor som rör kränkingsersättning.¹⁴⁸ Här har man emellertid frångått HD:s samt sin egen praxis vilket betyder såvitt jag förstår att myndigheten inte i ett annat fall kan neka ersättning med hänvisning till HD:s praxis. Myndigheten måste vara konsekvent i sin rättstillämpning.

Även om Brottsoffermyndigheten har gått utanför den normala rättstillämpningen har man gjort detta för att gynna brottsoffrens behov och rättigheter, vilket naturligtvis är bra. Det är emellertid viktigt att myndigheten även i framtiden bedömer andra fall som detta. Om inte skador i framtiden behandlas på samma sätt är den rättssäkerhet och rättstrygghet som myndigheten skall tillförsäkra den enskilde som bortblåst. Den enskilde skall kunna lita på att myndigheten behandlar lika fall lika.

6.3 Avslutande synpunkter

I min analys har jag funnit att det finns juridiska argument både för och emot rätten av kränkingsersättning till de drabbade brandoffren. Mycket talar dock för att

¹⁴⁷ Dnr 1465/97 och 3757/96, se under punkt 5.5.2

¹⁴⁸ Brottsoffermyndighetens referatsamling s. 27

skaderegleringen har hanterats på ett annat sätt än vad man kan anta att den skulle ha gått till om skadorna uppkommit på ett mindre uppmärksammat sätt. Enligt en mer objektiv tolkning skall inte de drabbade personer som inte utsatts för varken brand eller brandrök ha juridiskt rätt till kränkingsersättning. Vidare kan man ställa frågan om brottet kan anses vara riktat mot samtliga festdeltagare, vilket är en förutsättning för att få kränkingsersättning enligt gällande praxis. Om fallet kom upp i HD skulle troligtvis detta ändå anses vara en ersättningsbar skada. Jag tror att HD skulle använda sig av en sk. slasktratt och på så vis få till det att de drabbade dessutom skulle få ersättning för kränkning. Enligt *NJA 1998 s. 310* menar HD att det undantagsvis kan betalas ut ersättning där gärningen inte är riktad mot viss person.

När det gäller rätten till ersättning för psykiska besvär till anhöriga kan de ha juridiskt rätt till detta enligt gällande praxis. Däremot finns det problematiska frågor som vem som anses vara anhörig och vilken ersättning de skall ha rätt till samt vilken bevisning som skall ställas på att det rör sig om ”medicinskt påvisbara besvär”? Vid min översiktliga analys av dessa frågor upptäckte jag att det skulle vara bra om något fall går upp i rätten för att få HD:s inställning, speciellt ersättningsnivån som är mycket omdebatterad just nu.

Vid regleringen av skadan hos försäkringsbolagen har man varit mycket generös vid tolkningen av sina villkor. Bolagen har visserligen en juridisk motivering till varför man låter både ansvarförsäkring och överfallsskyddet gälla. Jag tycker dock att man har gått för långt från vad man kan anta vara rimliga tolkningar. Det verkar som om försäkringsbolagen i förhand beslutat att skadan skall ersättas och i efterhand försökt hitta juridiska argument för detta. Försäkringsbolagen vill alltså ersätta skadan av olika skäl, vilket naturligtvis är mycket bra, oavsett skälen, men jag tycker att man skall gå ut med detta och hänvisa till att det är ett speciellt fall.

Brottsoffermyndighetens agerande leder enligt min analys till en utvidgning av praxis. Här går man ut och säger att man tagit hänsyn till en praktisk skadereglering och det förhållande att man inte vill riskera att någon blir underkompenserad, vilket är mycket bra. Myndigheten anser emellertid inte att deras agerande kan få någon normerande verkan dvs. man är inte beredd att upprätthålla detta agerandet i andra fall. I min analys har jag funnit att det finns argument som tyder på att Brottsoffermyndigheten har gått utöver sina befogenheter, som förvaltningsmyndighet.

Mina slutsatser av analysen är sålunda att man reglerat skadan på ett mycket mer generöst sätt än vad som normalt kan antas ske hos både försäkringsbolag och Brottsoffermyndigheten. Stora händelser som t.ex. Estonia, Scandinavian Star och Backabranden, med många skadade och omkomna, är tack och lov mycket ovanliga i Sverige. När det väl händer uppmärksammas de dock i stor omfattning av massmedia. Detta är troligtvis en stor orsak till det generösa agerandet av försäkringsbolagen och Brottsoffermyndigheten.

Hellner har skrivit en artikel om denna förteelse där han uttalar sig om de höga skadestånd som krävs och utbetalas till Estoniakatastrofens offer och anhöriga.¹⁴⁹ Han menar att ersättning betals ut efter normer som är mycket mer generösa än de juridiska reglerna. Frågan är om det är rätt att personer som drabbas i mindre händelser inte skall få en lika generös ersättning som de som drabbas i större katastrofer? Hellner påpekar: *”Deltagande med offren för Estoniakatastrofen och medkänsla i deras svåra situation bör dock inte förtränga rättsvisans viktigast princip: lika skall behandlas lika. Vid en stor katastrof drabbas ett stor antal människor. Den fråga som då måste ställas blir: Skall var och en av dem vara berättigade till större medlidande, större ersättning från de skadeståndsskyldiga och större kostnader från statens sida än när det inträffat svåra skador vid vilka endast en eller några få personer är drabbade samtidigt?”*¹⁵⁰ Jag tycker att dessa ord stämmer in bra på Backabranden. Med detta menar jag inte att de drabbade i Backabranden skall få lägre ersättning eller att vissa skall bli utan. Jag menar att även andra drabbade brottsoffer skall få lika generös ersättning.

¹⁴⁹ DN 960424

¹⁵⁰ DN 960424

7 KÄLLFÖRTECKNING

Offentligt tryck

SOU 1977:36 Ersättning för brottsskador
SOU 1992:84 Ersättning för kränkning genom brott
SOU 1995:33 Ersättning för ideell skada vid personskada
SOU 2000:113 Branden i Göteborg den 29-30 oktober 1998 – En sammanfattning

Prop. 1972:5 Förslag till Skadeståndslag mm.
Prop. 1977/78:126 Om ersättning för brottsskador
Prop. 1979/80:9 Om konsumentförsäkringslag mm.
Prop. 2000/01:68 Ersättning för ideell skada

Litteratur

Andersson, Håkan. *"Trepartsrelationer i skadeståndsrätten"*, Iustus Förlag AB, Uppsala 1997

Andersson, Håkan. *"Skyddsändamål och adekvans – om skadeståndsansvarets gränser"*, Iustus Förlag AB, Uppsala 1993

Andersson, Håkan. *"Utveckling av ersättningen för chockskador – Icke-ekonomisk tredjemansskada vid brott"*, Förhandlingarna vid det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm, 21-23 augusti 1996 - Del 2, Stockholm 1997

Bengtsson, Bertil. *"Försäkringrätt – några huvudlinjer"*, Norstedts Juridik, Falköping 1992

Bodström, Thomas. Törnell, Björn. Fredriksson, Max. Billing, John. *"Jurister om brandoffrens anhöriga – Luras på skadestånd"* Dagens Nyheter 001007

Conradi, Erland. *"Brottsskadelagen – kommentar och rättsfall"*, Allmänna Förlaget, Stockholm 1989

"Festskrift till Bertil Bengtsson", Nerenius & Santerus Förlag AB, Göteborg 1993

Hellner, Jan. *"Försäkringsrätt"*, Försäkringsjuridiska Föreningens publikation Nr 15, Stockholm 1965

Hellner, Jan. *"Skadeståndsrätt"*, Norstedts Juridik, Stockholm 1996

Hellner, Jan. *"Ersättning för psykiska besvär"*, SvJT 1993 s. 449 ff

Hellner, Jan. *"Psykiska besvär än en gång"*, JT 1995-96 s. 95 ff.

Hellner, Jan. "Oberättigat höga skadestånd", Dagens Nyheter 960424

Heuman, Lars. "Målsägande", P.A. Norstedts och söner Förlag, Stockholm 1973

Holmberg, Carl. Leijonhufvud, Madeleine. Wennberg, Suzanne. "Brottsbalken: en kommentar Del II – Brotten mot allmänheten och staten m.m.", Norstedts Juridik AB, Stockholm 1998

Jareborg, Nils. "Brotten – tredje häftet – Brotten mot allmänheten och staten", Norstedts Förlag, Stockholm 1987

Lindell-Frantz, Eva. Roos, Carl Martin. "Generös avtalstillämpning", Juridiska Föreningen i Lund, Lund 1985

Nilsson, Edvard. Strömbäck, Erland. "Konsumentförsäkringslagen – kommentar, lagtext och försäkringpraxis", Liber Förlag, Stockholm 1984

Strömbäck, Håkan. "Allmän förvaltningsrätt", Liber ekonomi, Malmö 2000

"Vänbok till Erland Strömbäck", Norstedts Juridik, Stockholm 1996

Övrig litteratur

Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000

Brottsoffermyndighetens Årsredovisning 2000

Folksam hemförsäkringsvillkor - Hem & Villa – Försäkringsvillkor 1 januari 2000

Länsförsäkringars hemförsäkringsvillkor 1999:2

Intervjuer

Per Andersson, skadereglerare på Folksam

Eva Tidefelt, chefjurist på Folksam

Lars Svanå, skadecchef på Länsförsäkringar

Per Rubing, chef för Brottsoffermyndighetens brottsskadeenhet

June Fredriksson, advokat på Advokatfirman Ljung HB

Ann-Cathrine Söderström, jurist på Gunnar Dellborgs Advokatbyrå AB

Susanne Dalenholm, jurist på Brottsofferjuristerna

John Billing, jurist på Stockholms Advokatbyrå HB

Rättsfall

NJA 1971 s. 78
NJÄ 1979 s. 620
NJÄ 1990 s. 186
NJÄ 1991 s. 766
NJÄ 1992 s. 541
NJÄ 1993 s. 41 I och II
NJÄ 1994 s. 637
NJÄ 1995 s. 269
NJÄ 1996 s. 377
NJÄ 1997 s. 315
NJÄ 1997 s. 572
NJÄ 1998 s. 310
NJÄ 1999 s. 334
NJÄ 1999 s. 632
NJÄ 1999 s. 749
NJÄ 2000 s. 521

Svea hovrätt Mål nr B 1973-95
Hovrätten för Västra Sverige Mål nr B 1576-95
Hovrätten för Västra Sverige Mål nr B 454-99
Hovrätten för Västra Sverige Mål nr B 2957-00
Göta hovrätt Mål nr B 158-00 och B 180-00
Göta hovrätt Mål nr B 1121-00

Linköpings tingsrätt Mål nr B 1246-99
Stockholms tingsrätt Mål nr B 6745-99
Göteborgs tingsrätt Mål nr B 39-00

Brottsoffermyndighetens avgöranden

BPA 2767/1994
Dnr 1436/94
Dnr 1636/95
Dnr 163/96
Dnr 3757/96
Dnr 1411/97
Dnr 1465/97
Dnr 1502-1503/98
Dnr 3161/99
Dnr 4727/99
Dnr 5638/99
Dnr 217/00